

VAASAN YLIOPISTO

Markkinoinnin ja viestinnän yksikkö

Kieliasiantuntijuus erikoistuneessa yhteiskunnassa -maisteriohjelma

Heidi Asplund

Semanttiset muutokset lastenkirjan *Koiramäen Suomen historia*
ruotsinnoksessa *Hundarnas historiebok – Finland, en del av Sverige*

Pro gradu -tutkielma (suomi toisena kotimaisena kielenä)

Vaasa 2019

SISÄLLYS

KUVIOT	2
SAMMANFATTNING	3
1 JOHDANTO	5
1.1 Tavoite	6
1.2 Aineisto	8
1.2.1 Mauri Kunnas ja Koirämäki-sarja	10
1.2.2 Ulrika Enckell	12
1.3 Menetelmä	12
2 KÄÄNTÄMINEN	19
2.1 Käännösprosessi ja kääntämisen neljä perusaspektia	20
2.2 Lastenkirjallisuus ja kuvakirjat	25
2.3 Lasten kuvakirjojen kääntäminen	27
3 KÄÄNNÖSTEN SEMANTTINEN ARVIOINTI	30
3.1 Lisäykset	31
3.2 Poisjätöt	32
3.3 Vivahde-erot ja epätarkkuudet	33
3.4 Virheet	34
4 TUTKIMUSAINEISTON SEMANTTISET MUUTOKSET	36
4.1 Käännöksen lisäykset	37
4.1.1 Semanttiset lisäykset	38
4.1.2 Eksplisiittiset lisäykset	41
4.1.3 Yhteenveto lisäyksistä	46
4.2 Käännöksen poisjätöt	47
4.2.1 Semanttiset poisjätöt	48
4.2.2 Implisiittiset poisjätöt	49

4.2.3 Yhteenveto poisjätöistä	56
4.3 Käännöksen vivahde-erot ja epätarkkuudet	57
4.4 Käännöksen semanttiset virheet	61
5 PÄÄTELMÄT	65
LÄHTEET	71
KUVIOT	
Kuvio 1. Käännösprosessi	20
Kuvio 2. Muutokset käännöksessä <i>Hundarnas historiebok</i> – <i>Finland, en del av Sverige</i>	36
Kuvio 3. Käännöksen lisäykset	37
Kuvio 4. Käännöksen poisjätöt	47
Kuvio 5. Aineiston muutokset	66

VASA UNIVERSITET**Enheten för marknadsföring och kommunikation**

Författare:	Heidi Asplund
Avhandling pro gradu:	Semantiset muutokset lastenkirjan <i>Koiramäen Suomen historia</i> ruotsinnoksessa <i>Hundarnas historiebok – Finland, en del av Sverige</i>
Examen:	Filosofie magister
Program:	Magisterprogrammet för språkexpertis i ett specialiserat samhälle
Ämne:	Finska som det andra inhemska språket
Årtal:	2019
Handledare:	Ann-Marie Åkers

SAMMANFATTNING:

I denna avhandling pro gradu undersöker jag förekomsten av semantiska förändringar i *Hundarnas historiebok – Finland, en del av Sverige*, som är Ulrika Enckells svenska översättning av Mauri Kunnas bilderbok *Koiramäen Suomen historia*. Målsättningen är också att undersöka vilken inverkan förändringarna har på översättningen och läsoplevelsen. Studien är i första hand kvalitativ, men har även kvantitativa inslag.

Analysen grundar sig på Ingos teori om semantiska förändringar, vilka alltså ändrar textens betydelse. Dessa utgörs av tillägg, utelämnningar, betydelsenyanser och inexaktheter samt direkta fel. Jag analyserar också explicitgörande tillägg och implicitgörande utelämnningar. Dessa ändrar inte på textens semantiska innehåll, men kan bland annat påverka hur lättförståelig översättningen är. I teoridelen behandlar jag förutom semantiska förändringar även översättning i allmänhet och översättning av bilderböcker i synnerhet.

Undersökningen visar att implicitgörande utelämnningar utgör den största gruppen av förändringar, följda av explicitgörande tillägg. Kravet att anpassa översättningen enligt det utrymme som står till buds verkar i många fall ha lett till ett behov av att utelämma en del ord. Andelen betydelsenyanser och inexaktheter är också beaktansvärd. Ovan nämnda förändringar har såväl positiva som negativa effekter på översättningen. En del av dem skapar tydlighet som underlättar förståelsen eller gör översättningen smidigare genom att onödiga upprepningar lämnats bort. Andra leder å sin sida till att vissa stycken blir mera otydliga eller färglösa. Många av förändringarna har ytterst liten inverkan på översättningen. Andelen semantiska tillägg och utelämnningar i översättningen är liten, och dessa har överlag heller ingen stor inverkan på översättningen och läsoplevelsen. Detta kan ses som positivt, eftersom det innebär att källtextens semantiska innehåll noggrant har överförts till måltexten. Därtill innehåller översättningen ytterst få direkta fel, vilket är ytterligare ett tecken på att den håller hög klass.

NYCKELORD: käänntäminen, semantiikka, semanttiset muutokset, lasten kuvakirjat

1 JOHDANTO

Vuonna 2017 Suomi juhli 100-vuotiaasta itsenäisyyttään. Sopivasti juhluvuoden kunniaksi Mauri Kunnas julkaisi teoksensa *Koiramäen Suomen historia* lokakuussa 2017 (Virtanen 2017). Puoli vuotta myöhemmin myös kirjan ruotsinnos *Hundarnas historiebok – Finland, en del av Sverige* saapui kirjakauppioiden hyllyihin (Sonck 2018). Sen lisäksi että teosta voi lukea pelkästään huvia vuoksi, *Koiramäen Suomen historia* on mielestäni tärkeä lisä (lasten)kirjallisuuteen sekä Suomessa että Ruotsissa. Ei ole enää itsestään selvää, että nykypäivän ruotsalaiset ja suomalaiset tuntevat pitkää yhteistä historiaamme. Kunnas, joka on tunnettu kansanvalistustyöstään, voi teoksellaan todennäköisesti lisätä monen lukijan tietoa tästä historiallisesta aikakaudesta. *Koiramäen Suomen historia* oli tosiaankin vuoden 2017 ylivoimaisesti myydyin kirja Suomessa. Teos päätyi 163 000 ostokoriin, kun listan toisella sijalla olevaa lastenkirjaa myytiin 34 000 kappaletta ja suosituinta aikuisten kaunokirjallista teosta myytiin 64 000 kappaletta. (Suomen kustannusyhdistyksen 2018a) *Koiramäen Suomen historia* on itse asiassa tähän asti kaikkien aikojen myydyin kotimainen kirja (Saarinen 2018). Suomen kustannusyhdistyksen (2018b) julkaisemissa bestsellerlistoissa ei huomioida oppi- ja ammattikirjoja, Raamattua, virsikirjaa tai katekismusta.

Kirjallisuus on ollut lähellä sydäntäni ainakin siitä päivästä, kun itse opin lukemaan. Kolmen lapsen äitinä lastenkirjat ovat jälleen olleet suuri osa elämäni kahdeksan viime vuoden aikana. Lukeminen on perheeni yhteinen lempiharrastus, joten kirjoja tulee lainatuksi jopa satoja vuodessa. Yksi pysyvä lempikirjoittaja on nimenomaan Mauri Kunnas, joka kiehtoo yhä uusia sukupolvia ympäri maailmaa, varsinkin omintakeisten, hauskojen ja yksityiskohtaisten kuvitustensa ansiosta. Lapsuudessani ehdoton suosikkini oli teos *Joulupukki*, tai käytännössä Ebbe Schönin ruotsinkielinen käännös *Hemma hos Jultomten*. Lukiessani aikuisena Kunnaksen kirjoja omille lapsilleni saan itsekkin edelleen paljon irti hänen kertomuksistaan. Tekstit ovat usein melko pitkiä ja sisällöltään vaativia, joten ne sopivat ensisijaisesti vähän vanhemmille lapsille – ja myös aikuisille.

Tulevana kääntäjänä kiinnitän usein erityistä huomiota kieleen lukiessani käännettyjä kirjoja – varsinkin, jos koen niiden olevan kieleltään tai teemaltaan haastavia. Saatan miettiä,

mikä on mahtanut olla alkuteoksessa käytetty ilmaisu ja, missä määrin kääntäjän tekemät ratkaisut vaikuttavat esimerkiksi siihen, että jotkin ilmaukset ovat vaikeasti ymmärrettävissä tai tuntuvat oudoilta. Vastauksia niihin kysymyksiin voidaan tietenkin saada vain vertaamalla käännöstä alkuperäiseen teokseen. Koska opiskelen kieliä ja kääntämistä, on myös luonnollista tutkia kääntämistä pro gradu -tutkielmassani. Tässä tutkimuksessa analysoin, vastaako ruotsinnos *Hundarnas historiebok – Finland, en del av Sverige* Kunnaksen suomenkielistä alkuteosta merkityksen kannalta. Tutkin siis, onko kääntäessä tehty muutoksia, jotka vaikuttavat tekstin merkitykseen. Tästä tavoitteesta ja sen toteuttamisesta kerron tarkemmin kahdessa seuraavassa luvussa.

1.1 Tavoite

Tutkimukseni tavoitteena on tutkia semanttisten muutosten esiintyvyyttä Mauri Kunnaksen lastenkirjan *Koiramäen Suomen historia* ruotsinnoksessa *Hundarnas historiebok – Finland, en del av Sverige*. *Semantiikassa*, eli merkitysoydessä, tutkitaan kielen ilmaisemia merkityksiä. Keskeisessä roolissa ovat erilaisten kielellisten ilmaisujen väliset suhteet, mutta merkitystä tutkitaan irrallaan kielenkäyttötilanteesta. Merkitystä voidaan tutkia sanatasolla, lause- tai virketasolla, tai tutkimuksen kohteena voivat olla sanaa pienempien yksiköiden eli foneemien ja morfeemien merkitykset. (Häkkinen 1994: 165; Ojutkangas, Larjavaara, Miestamo & Ylikoski 2014: 76–77; 192–194)

Tutkin toisin sanoen sitä, onko Kunnaksen teosta käännettäessä tehty muutoksia, jotka muuttavat tekstin merkitystä. Haluan myös selvittää, millä tavalla mahdolliset semanttiset muutokset vaikuttavat käännökseen. Minua kiinnostaa, saavatko käännöksen lukijat samanveroisen lukuelämyksen kuin ne, jotka osaavat lukea teosta alkuperäiskielellä, vai häviääkö jotakin oleellista tietoa kääntämisen myötä. Vai saako käännöksen lukija kenties enemmän tietoa kuin alkuperäisteosta lukeva? Pohdin myös, mistä muutokset voivat joutua.

Tutkimuksessani etsin siis vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- Minkälaisia semanttisia muutoksia käännöksestä löytyy?

- Millä tavalla semanttiset muutokset vaikuttavat käännökseen?
- Mistä muutokset voivat johtua?

Analyysini perustuu Ingon (1990: 293–296) kategorisointiin, jolloin luokittelen aineistosta löytämäni semanttiset muutokset lisäyksiin, poisjättöihin, vivahde-eroihin ja epä-tarkkuuksiin sekä suoranaisiin virheisiin. Näitä kategorioita esittelen tarkemmin luvussa 3. Koska Mauri Kunnaksen kirjat ovat hyvin suosittuja, lähdän siitä oletuksesta, että kustantamo ja kääntäjä ovat panostaneet vahvasti korkealaatuisen käännökseen aikaansaamiseksi. Siksi oletan, että käänöksessä ei ole paljon virheitä eikä semanttisia lisäyksiä tai poisjättöjä, jotka ratkaisevasti muuttavat tekstin merkitystä. Sen sijaan oletan, että löydän aineistostani melko paljon erityyppisiä vivahde-eroja sekä eksplisiittisiä lisäyksiä ja implisiittisiä poisjättöjä. Suomen ja ruotsin kielet poikkeavat paljon toisistaan, ja kuvakirjaa kääntäessä pitää lisäksi ottaa huomioon esimerkiksi tekstin rytmi ja ääneen luettavuus (Oittinen 2004: 13, 96–98), jolloin semanttisesti tarkin käännösvastine ei taida usein olla paras valinta.

Aineistona käyttämäni *Koiramäen Suomen historia* on osa Mauri Kunnaksen *Koiramäki*-sarjaa (ks. luku 1.2.1). Havusela (2011) on tutkinut semanttisia ja pragmaattisia muutoksia Kunnaksen kirjojen *Seitsemän koiraveljestä* ja *Robin Hood* ruotsinnoksissa. Pitkäniemi (2006) on tutkinut kääntäjän näkyvyyttä kolmessa *Koiramäki*-sarjan kirjojen ruotsinnoksissa ja vertaillut eri kääntäjien tekemien käännösten tyylejä toisiinsa. Tutkimuksessaan hän analysoi myös semanttisia muutoksia, toki varsin pintapuolisesti (emt. 57–65). Pitkäniemen (emt. 3) tutkimia ruotsinkielisiä käännöksiä ei kuitenkaan ole tehty suoraan suomenkielisen alkuteoksen pohjalta, vaan englanninkielisen käsikirjoituksen kautta. Toinen kääntämisen näkökulma on edustettuna Hankasen (2018) tutkimuksessa. Hän on tutkinut, millaisia modaalaisia ilmauksia esiintyy Kunnaksen teoksissa *Koirien Kalevala* ja *Seitsemän koiraveljestä* sekä millaisia vastineita ne saavat ruotsinnoksissa *Hundarnas Kalevala* ja *De sju hundbröderna*.

Mauri Kunnaksen teoksia on siis tosiaan analysoitu monissa eri tieteenalojen pro gradu -tutkielmissa monesta eri näkökulmasta, mikä toisaalta kertonee jotain teosten laadusta ja monipuolisuudesta. *Koiramäen Suomen historia* ja varsinkin siitä tehty ruotsinkielinen

käännös ovat kuitenkin niin tuoreita teoksia, ettei niitä taida olla tutkittu vielä. Ulrika Enckell, joka on käännöksen takana, ei myöskään ole ollut mukana Kunnaksen muiden kirjojen kääntämisessä.

1.2 Aineisto

Tutkimukseni aineistona käytän Mauri Kunnaksen (2017a; 2017b) kuvakirjaa *Koiramäen Suomen historia* ja sen ruotsinkielistä käännöstä *Hundarnas historiebok – Finland, en del av Sverige* (jäljempänä vain *Hundarnas historiebok*). Käännös on Ulrika Enckellin tekemää.

Opiskelen suomen ja ruotsin kieliä sekä kääntämistä, koska haluan tulevaisuudessa työkennellä kääntäjänä kieliparissa suomi-ruotsi. Samasta syystä halusin myös tutkia kääntämistä pro gradu -tutkielmassani. Ingo (1990: 30) huomauttaa, että hyvän kääntäjän pitää hallita kohdekielen kaikki rekistereitä miltei täydellisesti. Siksi kohdekielen tulisi mieluummin aina olla sama kuin kääntäjän äidinkieli (emt. 25). Itse haluan myös mahdollisuuksien mukaan kääntää ensisijaisesti äidinkieleeni ruotsiin päin, jotta voin tuottaa mahdollisimman tarkkoja ja idiomaattisia käännöksiä. Siten ruotsinkielisen käännöksen vertaaminen suomenkieliseen lähtötekstiin tutkielmassani oli mielestäni luontevin valinta. Koska luen lapseni kanssa paljon kuvakirjoja ja itselleni taas valitsen mielelläni historiallisia teoksia, Mauri Kunnaksen uusin kirja vuorostaan on mielestäni sopiva ja mielenkiintoinen tutkimusaineisto.

Käännöksen *Hundarnas historiebok* ulkoasu ei mitenkään erotu suomenkielisestä alkuteoksesta, ja molemmissa kirjoissa on 81 sivua, mikä on kuvakirjalle poikkeuksellisen suuri sivumäärä. Kirjojen jokaisella aukeamalla on sekä tekstiä että kuvia, mutta niiden suhde ja asettelu vaihtelevat suuresti aukeamasta toiseen. Toiset aukeamat ovat pääosin tekstin peittäminä, kun taas toisissa isot ja yksityiskohtaiset kuvat ovat selvässä pääroolissa ja kertovat enemmän tapahtumista kuin vieressä oleva teksti.

Koiramäen Suomen historia on suunnattu kaikenikäisille lukijoille. Kirjassa esitellään Suomen historiaa 1500-luvulta 1800-luvun puoliväliin. Kirjan pääpaino on Ruotsin vallan ajassa, joka päättyi vuonna 1809, kun Ruotsi menetti itäisen valtakunnanpuoliskonsa ja Suomesta tuli venäläinen suuriruhtinaskunta. Kunnas esittelee mainitun ajanjakson kaikki Ruotsin valtakunnan hallitsijat sekä kolme Venäjän keisaria eli näin ollen myös Suomen suuriruhtinasta: Aleksanteri I, Nikolai I ja Aleksanteri II. Lisäksi Kunnas kertoo tärkeistä ja ratkaisevista henkilöistä ja tapahtumista Ruotsi-Suomessa, kuten uskonpuhdistuksesta, Mikael Agricolasta, 30-vuotisesta sodasta, postin perustamisesta ja Suomen sodasta.

Kirjan alussa on lyhyt kertomus, joka toimii prologina. Noin 1850-luvun puolella välissä Koiramäen Martta ja hänen sisaruksensa löytävät lipaston laatikosta vanhan kolikon (lisää Koiramäen lapsista luvussa 1.2.1). Lasten Pransi-isä tietää kertoa, että heidän äitinsä isoisä oli saanut sen itseltään kuningas Kustaa III:lta. Tämä saa Koiramäen lapset innostumaan ja miettimään, mitä kaikkea heidän esivanhempiaan ovat mahtaneet kokea vuosisatojen aikana. Siihen kysymykseen *Koiramäen Suomen historia* vastaa monenlaisilla esimerkeillä. Kirjan epilogissa on päästy nykyaikaan ja Koiramäen Eemil ihmettelee osaltaan sitä, että hänen vaarinsa vaarin äiti – Koiramäen Martta – ilmeisesti tuns Runebergin. Näin Kunnas muistuttaa siitä tosiasiaista, että myös nykyhetki on pian historiaa.

Koiramäen Suomen historia -teoksessa on useita piirteitä, joita yleensä ei nähdä kuvakirjassa. Kannen sisäpuolta ja sen vierekkäistä sivua peittää sukutaulu, jossa on lueteltu yli 400 Koiramäen lasten esivanhemmista. Henkilötietoja on kirjattu aitojen kirkonkirjojen mallin mukaan. Sen pohjana onkin vastaava esitys, jonka sukututkimusta harrastava Kunnas on piirtänyt omasta suvustaan (Virtanen 2017). Lisäksi kirjassa on sisällysluettelo sivunumeroineen, mikä helpottaa tietyn kertomuksen etsimistä. Sisällysluettelo seuraavalla aukeamalla on iso kartta Ruotsin valtakunnan itäisestä osasta, Suomesta, kirjan tapahtuma-aikana. Sen alla on luettelo Suomen kaupungeista niiden perustamisvuoden mukaan. Kirjan ensimmäistä kertomusta edeltää vielä aukeama, jossa on aikajana. Siinä on kuva jokaisesta kirjan esittelemistä haltijasta, sekä lyhyet merkinnät merkittävistä tapahtumista Pohjolassa ja muualla maailmassa aina 1300-luvun lopusta 1850-luvun puolivä-

liin asti. Vain murto-osaa aikajanaan merkityistä tapahtumista käsitellään lähemmin kirjassa. Kaikki yllä mainitut kirjan osat auttavat lukijaa hahmottamaan kirjassa esiteltyjä tapahtumia.

Kirjassa on selkeä ja pääasiallisesti kronologinen rakenne: Kunnas esittelee ensin yhtä tai muutamaa hallitsijaa ja kertoo lyhyesti tärkeimmistä heidän hallitusaikaan sijoittuvista historiallisista tapahtumista. Hallitsijan vieressä on aina muotokuva tai kokohenkilokuva henkilöstä. Myös ja varsinkin näissä osioissa *Koiramäen Suomen historia* muistuttaa lähinnä puhdasta peruskoulun historiankirjaa pikemminkin kuin tyypillistä lasten kuvakirjaa, joskin kieli on ajoittain melko värikästä. Henkilökuvauksen jälkeen seuraa aina muutama kertomus, joissa joitakin jo mainituista historiallisista tapahtumista kuvaillaan yksityiskohtaisemmin. Nämä kertomukset eivät aina seuraa toisiaan aikajärjestyksessä, ja niissä Kunnakselle tunnusomaiset kuvat ovat usein pääroolissa. Kertomuksissa mukana tekemässä historiaa on aina joku Koiramäen lasten esivanhemmista. Kyseessä olevat esivanhemmat erottuvat jo sukutaulussa sinistä pohjaa vasten muista esivanhemmista. Lisäksi heidät esitellään sisällysluettelossa, josta näkee, mitä historiallisia tapahtumia he saivat elää tai joutuivat kärsimään.

Kunnas on nähnyt paljon vaivaa saadakseen myös kirjan kuvat mahdollisimman todellisuudenmukaisiksi. Kirjan nimiösivulla mainitaan, että vanhat maalaukset ja litografiat ovat toimineet monien kuvien innoittajana. Tämän huomaa varsin hyvin tarkasteltaessa esimerkiksi kirjan muotokuvia maan hallitsijoista, jotka Kunnaksen versiossa tietenkin ovat ihmismäisiä koiria. Hakukoneen kuvahaun avulla löytää helposti todellisia muotokuvia, joita Kunnas ilmeisesti on käyttänyt inspiraationa.

1.2.1 Mauri Kunnas ja Koiramäki-sarja

Mauri Kunnas syntyi Vammalassa vuonna 1950. Jo lapsuudessaan Kunnas piirsi ahkerasti sarjakuvia, jotka olivat kaveripiirin suosiossa. Vuonna 1975 hän valmistui graafikoksi Taideteollisesta korkeakoulusta. Opiskelujen jälkeen Kunnas työskenteli muun muassa eri lehtien pilapiirtäjänä. Vuonna 1979 ilmestyi Kunnaksen ensimmäinen kuvakirja, *Suomalainen tonttukirja*. Kunnas halusi oman lausumansa mukaan kokeilla, millaisen

lastenkirjan hän voisi saada aikaan. Jonkinlaisen vastauksen siihen hän sai viipymättä: Tonttukirjasta tuli sinä vuonna suuri menestys Suomessa. Kunnas luopui 1980-luvulla vähitellen muista toimeksiannoista, jotta voisi keskittyä lastenkirjojen tekemiseen. Kirjoja hän on sittemmin julkaissut vähintään yhden vuodessa. Sekä lastenkirjojen tekstit että kuvat ovat Kunnaksen luomia. Ajoittain Tarja-vaimo on apuna kuvien värityksessä. Jouluksi 1996 Kunnas teki yhdessä YLE:n ja Funny Film -studion kanssa myös animaatioelokuvan, *Joulupukki ja noitarumpu*, joka myytiin yli 50 maahan. (maurikunnas.net 2018)

Kunnaksen kirjoja on julkaistu 37 kielellä 36 eri maassa, ja niitä on myyty yhteensä lähes 10 miljoonaa kappaletta. Lukijoiden ehdoton suosikkiteos *Joulupukki* on käännetty 26 kielelle ja yksinomaan sitä kirjaa on myyty yli 1,5 miljoonaa kappaletta. (Otava 2018) Joulupukin lumoava kylä Korvatunturilla olkoon keksitty satumaaailma, mutta siinä on kuitenkin todellisen elämän piirteitä. Mauri Kunnaksen Martti-isä oli puuseppä, ja hänen verstaansa ja varastonsa leluineen ja työkaluineen on *Joulupukki*-kirjassa pitkälti kuvailtu sellaisina kuin Kunnas ne muistaa. (maurikunnas.net 2018)

Kunnas on palkittu useasti menestyksekkään uransa johdosta. Hänelle myönnettiin muun muassa Pro Finlandia -mitali vuonna 2002 ja Tiedonjulkistamisen Elämäntyöpalkinto vuonna 2013. Vuonna 2013 Kunnas nimitettiin myös Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulun kunniatohtoriksi. (Emt.) Tässä työssä analyysin kohteena olevan *Koiramäen Suomen historia* ansiosta Kunnas oli lisäksi ehdolla vuoden 2017 lasten- ja nuortenkirjallisuuden Finlandia-palkinnon saajaksi (Saarinen 2018).

Mauri Kunnaksen Koiramäki-sarjan ensimmäinen teos, *Koiramäen talossa*, julkaistiin vuonna 1980. Vuosikymmenien aikana on julkaistu 9 kirjaa Koiramäestä ja sen asukkaista. (Otava 2018) Koiramäen talo on maalaistalo, jonka mallina on talonpoikaismuseo Punkalaitumella, Satakunnassa. Kuten nimestä voi päätellä, kirjoissa esiintyvät hahmot ovat ihmismäisiä koiria. Koiramäkeä asustaa Pransi-isäntä ja Fiina-emäntä, mummo, vaari, lapset Kille, Martta, Elsa, Tuomas ja Tilta, piijat, rengit ja ruotiukko. (Kunnas 2013) Kirjojen tapahtumat ovat tietenkin kuvitteellisia, mutta Kunnaksen tavoitteena on ollut

luoda faktapohjainen kuvaus elämästä maaseudulla ja kaupungeissa 1800-luvun Suomessa. Siten kirjoittaja kuvaa muun muassa koiramäkeläisten asuinympäristöä, päivittäisiä askareita, perinteitä sekä heidän käyttämiään työvälineitä hyvin tarkasti. Niin lapset kuin aikuisetkin voivat nauttia Koiramäki-kirjoista, yksityiskohtaisen kuvituksen ja hauskosten sanakäänteiden ansiosta. Faktan ja huumorin yhdistäminen on myös tunnusomaista Kunnaksen lastenkirjoille ylipäätään. (Södergård 2001: 187)

Koiramäki-sarjasta viisi kirjaa on käännetty ruotsin kielelle. Aikaisemmissa käännöksissä *Koiramäki* on saanut nimekseen *Jyckeberga* (Södergård 2001). *Koiramäen Suomen historia* -kirjan kääntänyt Ulrika Enckell on kuitenkin päätenyt erilaiseen ratkaisuun, joten hänen versiossaan Koiramäen lasten kotitila on *Hundbacken*.

1.2.2 Ulrika Enckell

Koiramäen Suomen historia -kirjan kääntänyt Ulrika Enckell on suomalainen kääntäjä, jonka äidinkieli on suomi. Enckell on opiskellut Taideteollisessa korkeakoulussa, josta hän valmistui vuonna 1992. Käännöstoimintansa Enckell aloitti jo vuonna 1986. (Lexitec 2012)

Enckellin työkielet ovat suomi, ruotsi ja ranska, ja hän kääntää sekä suomeksi että ruotsiksi. Hänen erikoisalansa ovat kuvataide, valokuvaus, teatteri, elokuva ja historia. (Emt.) Enckell (2019) on kääntänyt muun muassa aikuisille suunnattua historiallista tietokirjallisuutta, elokuvia ja dokumenttiohjelmaa. Enckellin suomentamia kirjallisia teoksia ovat esimerkiksi *Koston veljeskunta*, *Metsästysretki*, *Unien vankila* ja *Vaskivuorentie 20* (Kirjasampo 2019).

1.3 Menetelmä

Tutkimuksessani sovellan deskriptiivistä eli kvalitatiivista tutkimustapaa. Tutkimukseni sisältää jossain määrin myös kvantitatiivisia piirteitä. Tutkin semanttisten muutosten esiintyvyyttä aineistossani, luokittelen löytämäni muutokset eri kategorioihin ja analysoin

niitä esimerkkien kautta. Lasken myös muutosten määrät ja vertaan erityyppisten muutosten esiintyvyyttä keskenään. Pyrin kuvaamaan tutkimuskohdettani eri näkökulmista ja osoittamaan sitä kokonaisuutta, josta tutkimusongelmani on osa.

Kvalitatiiviselle eli laadulliselle menetelmälle on ominaista esimerkiksi tutkimuskohteen esiintymisympäristön ja taustan, tarkoituksen ja merkityksen kokonaisvaltainen analysointi. (Jyväskylän yliopisto 2015a) Laadullisten tutkimusmenetelmien piiriin lasketaan muun muassa deskriptiivinen eli kuvaileva tutkimus, joka pyrkii kuvailemaan ja selittämään tutkimuskohteeseen liittyvät tosiasiat ja tunnuspiirteet mahdollisimman todenmukaisesti ja tarkasti (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007: 156–162; Kamk 2019). Kvantitatiiviseen eli määrälliseen analyysiin sisältyy erilaisia laskennallisia ja tilastollisia menetelmiä, joiden avulla voidaan tarkastella esimerkiksi ilmiöiden yleisyyttä ja esiintymistä. Usein se tuottaa rajoitetumpaa tietoa isommasta määrästä tutkittavista yksiköistä verrattuna kvalitatiiviseen tutkimukseen. (Holme & Solvang 1997: 78; Jyväskylän yliopisto 2015b).

Sekä kvalitatiivisten että kvantitatiivisten tutkimusmenetelmien kautta pyritään kasvattamaan ymmärrystä tutkimuskohteesta, mutta lähestymistapa, toteutus ja niiden tuottamat tulokset eriävät toisistaan. Kvantitatiivisen tutkimuksen tuottamien lukujen ja tilastojen perusteella on mahdollista tehdä vertailuja ja osoittaa yhteyksiä tarkemmin. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähtökohta on tutkijan tekemä tiedon ja materiaalin tulkinta. Tutkimuksen kohteena on usein verrattain vähän yksiköitä, joista halutaan saada mahdollisimman syvä ymmärrys, mukaan lukien siitä kokonaisuudesta, jota ne ovat osa. Useimmissa tutkimuksissa yhdistetään sekä kvantitatiivisiä että kvalitatiivisiä menetelmiä ja lähestymistapoja, ja niiden välinen raja ei välttämättä aina ole niin selvä. (Holme & Solvang 1997: 75–79)

Tutkimuksessani analysoin Mauri Kunnaksen lastenkirjaa *Koiramäen Suomen historia* ja sen ruotsinnosta *Hundarnas historiebok – Finland, en del av Sverige*. Analyysin pohjana toimii Ingon (1990: 293–296) teoria semanttisista muutoksista. Etsin käännöksestä muutoksia, jotka voidaan luokitella lisäyksiin, poisjätöihin, vivahde-eroihin ja epätarkkuuksiin sekä virheisiin. Lisäykset ja poisjätöt jaan lisäksi alakategorioihin sen perusteella,

onko lisäys semanttinen vai eksplisiittinen ja onko poisjätö semanttinen vai implisiittinen (ks. luvut 3.1. ja 3.2). Eksplisiittinen lisäys tai implisiittinen poisjätö ei sinänsä muuta tekstin merkitystä, jolloin kyseessä ei siis ole semanttinen muutos. Minun mielestäni on kuitenkin kiinnostavaa tutkia myös, millä tavalla nämä muutokset vaikuttavat käännökseen. Ingo (2007: 124) huomauttaa nimittäin, etteivät nämäkään muutokset välttämättä ole tarpeettomia eivätkä harmittomia. Eksplisiittisen lisäyksen tekeminen voi joskus olla suotavaa, koska se saattaa helpottaa tekstin ymmärtämistä. Syvästi aiheeseen perehtynyt lähtötekstin kirjoittaja ei ulkopuolisen lukijan näkökulmasta välttämättä aina ole ilmaissut tiettyjä näennäisiä itsestäänselvyyksiä riittävän yksityiskohtaisesti. Implisiittinen poisjätö voi osaltaan johtaa siihen, että ainoastaan epäsuorasti ilmaistu sanoma menee (tarkkaamattomalta) lukijalta ohi.

Analyysin kohteena ovat prologi sivulla 2 sekä kirjan kertomukset, henkilökuvaukset ja epilogi, eli sivut 8–81 kokonaisuudessaan. Analyysin ulkopuolelle jäävät sivut 3–7, eli sisällysluettelo ja aukeamat, joissa on kartta ja aikajana. Analyysissäni käyn läpi lähtötekstiä ja käännoästä virke virkkeeltä ja vertaan niitä toisiinsa. Tarkistan toisaalta, löytyykö käännoästä samat merkityskomponentit kuin lähtötekstistä ja toisaalta, löytyvätkö kaikki käännoäksessä olevat merkityskomponentit myös lähtötekstistä. Tällä tavalla löydän käännoäksessä mahdollisia poisjätöjä ja lisäyksiä. *Merkityskomponentti* voi koostua yksittäisestä morfeemista, sanasta, lausekkeesta, lauseesta, virkkeestä tai kokonaisesta kappaleesta (Ingo 1990: 293). Tutkin myös, vastaavatko kaikki lähdetekstin merkityskomponentit käännoäksen merkityskomponentteja vai löytyykö käännoäksessä vivahdeeroja ja epätarkkuuksia sekä suoranaisia virheitä.

Pyrin jättämään pois analyysistäni sellaisia muutoksia, joihin selvästi on pragmaattisia syitä (ks. luku 3). Niiden tarkoitus voi esimerkiksi olla helpottaa tekstin ymmärtämistä ruotsinruotsalaisessa kontekstissa. Tästä syystä en esimerkiksi sisällytä käännoäksen nimeä analyysiini. Siihen on muun muassa tehty selvä lisäys – *Finland, en del av Sverige* – mutta syy lisäykseen voidaan luokitella ensisijaisesti pragmaattiseksi. Sen avulla kerrotaan heti kirjan kannessa, miksi teos on myös ruotsinruotsalaiselle relevantti. Ilman tätä lisäystä käännoä tavoittaisi luultavasti vähemmän lukijoita Ruotsissa. Otan luonnollisesti

myös huomioon sen tosiasian, että suomen ja ruotsin kielet eroavat paljon toisistaan kielten kaikilla tasoilla. Moni käännösvirke aineistossani eroaa luultavasti melko paljonkin lähtötekstistä, koska sanatarkka käänös ei kerta kaikkiaan ole edes mahdollinen. Sen lisäksi on muistettava, että analyysin kohteena ei ole esimerkiksi lakiteksti tai sähkölaitteen käyttöohje, vaan kyseessä on pikemminkin kirjallinen taideteos. Kuvakirjan kääntämisessä on otettava huomioon muun muassa tekstin rytmi ja ääneen luettavuus, joihin vaikuttavat ratkaisevasti esimerkiksi sananvalinnat ja virkkeiden pituus (ks. luku 2.3).

Sanatarkka käänös ei siis aina ole paras vaihtoehto tämänkaltaisessa teoksessa, joten sen perusteella on mielestäni syytä suhtautua melko suvaitsevasti käänöksessä esiintyviin muutoksiin. Samasta syystä voitaisiin toki myös väittää, että semanttisten muutosten analyysin soveltaminen sopisi paremmin toisentyypiseen aineistoon, jossa mahdolliset semanttiset muutokset ovat tekstin käyttötarkoitusta ajatellen eri tavalla kohtalokkaita. Toisaalta Kunnaksen teoksessa on kuvakirjalle poikkeuksellinen määrä asiantietoja, joten varsinkin siksi on tärkeää välittää myös kyseisen teoksen semanttista sisältöä käännökseen mahdollisimman tarkasti.

Tässä yhteydessä on mainittava myös kuvien merkitys aineiston analyysin kannalta. Kuvakirjalle tunnusomainen piirre on, että teksti ja kuvat vaikuttavat toisiinsa ja täydentävät toisiaan – kumpikaan ei pysty yksin kertomaan tarinaa eikä antamaan täydellistä lukukokemusta (Oittinen 2004: 42, 52; ks. luvut 2.2 ja 2.3). Kuten aikaisemmin olen maininnut, aineistoni kuvat ovat monella aukeamalla jopa pääroolissa. Kääntäjä Ulrika Enckell (2019) toteaa myös, että Mauri Kunnaksen teosten kuvat ovat hyvin ekspressiivisiä, kun taas tekstissä huumori on hillitympää. Kuvakirjaa analysoidessani en edellä mainitun perusteella voi jättää teoksen kuvituksia täysin huomiotta. En kuitenkaan aio analysoida kuvien sisältöä, niiden erikoispiirteitä tai Kunnaksen käyttämiä tekniikoita sen syvemmin, koska se ei ole tämän tutkielman tavoitteena. Lisäksi sellainen analyysi vaatisi selkeää kuvataiteen teorian osaamista, jota minulla ei ole. Analyysin keskipisteessä on täten kirjan verbaalinen kommunikaatio (ks. luku 2.2). Siitä huolimatta katson tietysti tarkasti myös teoksen kuvia, jotta voin päätellä, millä tavalla kääntäjä on ottanut ne huomioon käänöksessä.

Esittelen seuraavaksi kolme esimerkkiä, jotka havainnollistavat, minkälaisia semanttisia muutoksia poimin aineistostani. Olen kussakin esimerkissä kursivoinut sen muutoksen tai ne muutokset, joita juuri silloin analysoin. Suluissa esimerkkien jälkeen on viittaus kyseiseen teokseen ja sivuun, jolta esimerkki on poimittu. Suomenkielisen alkuperäistekoksen nimeä edustaa lyhenne KSH, ja käännökseen viitataan lyhenteellä HH.

Esimerkissä 1 nähdään semanttinen lisäys.

- (1) Hän naulasi vastalauseensa eli teesinsä Wittenbergin kirkon oveen vuonna 1517. (KSH s. 8)

Sin protest i form av 95 teser spikade han upp på kyrkdörren i Wittenberg år 1517. (HH s. 8)

Yllä oleva virke on poimittu tekstiosioista, joka käsittelee uskonpuhdistusta. Käännöksen lukija saa tietää, että Martti Lutherin teesejä oli lukumäärältään 95. Toki moni lukija saattaa sen jo tietää, mutta tuskin kaikki. Lukumäärää ei mainita missään muualla lähtötekstissä, eikä kuvakaan siitä kerro. Sinänsä ei tieto teesien tarkasta lukumäärästä välttämättä ole tärkeää kirjan lukijoille, eikä se vaikuta ratkaisevasti lukuelämykseen millään tavalla. Objektiivisesti katsottuna käännökseen on kuitenkin lisätty olennainen merkityskomponentti, joten kyseessä on siksi semanttinen lisäys (ks. luku 3.1).

Esimerkki 2 on semanttisten poisjätöjen edustaja.

- (2) Kartanon lapset olivat harjoitelleet kuningasta varten *keksimänsä* näytelmän Paimentyttö ja ryövärit. (KSH s. 69)

Gårdens barn hade övat in ett skådespel för kungen. Stycket hette Herdeflickan och rövarna. (HH s. 69)

Esimerkissä mainittu kuningas on Kustaa III, joka tässä tarinassa vieraillee Kukkolan kartanossa. Käännöksessä ei kerrota, että lapset olivat itse keksineet kyseisen näytelmän. Toki voidaan väittää, että lapset useimmiten esittelevät nimenomaan omia näytelmiään, jolloin se olisi todennäköistä myös tässä tapauksessa. Kyseessä on kuitenkin varakkaan aatelisherran lapset, joilla oletettavasti oli mahdollisuus tutustua myös muiden kirjoittamiin näytelmiin. Tilanteen tulkinta riippuu lukijan iästä ja esitiedoista. Joka tapauksessa

asiasta ei ole mainintaa muualla tekstissä, joten poisjätö voidaan sen perusteella luokitella semanttiseksi (ks. luku 3.2). Eri asia on sitten se, että tämä poisjätö ei millään tavalla ole lukijan näkökulmasta kohtalokas.

Esimerkki 3 on tässä yhteydessä oiva tutkimuskohteiden edustaja, koska samassa virkkeessä on implisiittinen poisjätö ja eksplisiittinen lisäys sekä myös vivahde-ero tai epätarkkuus. Yksittäinen virke saattaa siis analyysissä esiintyä useassa eri kategoriassa, jos se sisältää erityyppisiä relevantteja muutoksia. Analyysiluvussa (luku 4) käsitellen toki erityyppisiä muutoksia erikseen omissa alaluvuissaan. Lisäksi kursivoitin silloin vain ne muutokset, jotka kyseisessä alaluvussa ovat kiinnostuksen kohteena.

- (3) Tie kulki Liekoveden matalaa rantaa myöden, ja tietysti *seurueen vaunut* juuttuivat saveen. (KSH s. 20)

Vägen *till Liuksiala* gick längs vattenbrynet, och *vagnen* fastnade förstås i gyttjan. (HH s. 20)

Esimerkki on otettu tarinasta Kaarina Maununtyttärestä, joka aviomiehensä Eerik XIV:n kuoleman jälkeen lähetettiin huonoja teitä pitkin Hämeeseen, Liuksialan kartanoon. Käännökseen on lisätty ilmaisu *till Liuksiala*. Kyseessä on eksplisiittinen lisäys (ks. luku 3.1), joka ei siis tuo uutta semanttista tietoa tekstiin, koska lukija on saanut tietoa matkan päämäärästä jo edellisessä kappaleessa. Käännöksestä on toisaalta jätetty pois sana *seurueen*, jonka vastine ruotsin kielellä olisi *sällskapet* (MOT Pro Ruotsi 2019). Kirjassa oleva iso kuva paljastaa, että Kaarina ei suinkaan matkusta yksin, vaan häntä saattavat useat sotilaat ja apulaiset. Koska lukija saa myös kuvan avulla tietää, että matkalla on isompi joukko, kääntäjä ei ole poistanut olennaisia merkityskomponentteja. Siten poisjätö on mielestäni implisiittinen (ks. luku 3.2). Poisjätön syy on luultavasti tilan puute – pragmaattinen lisäys seuraavassa kappaleessa johtaa nimittäin siihen, että ruotsinkielinen teksti vie enemmän tilaa. Lähtötekstin sana *vaunut* on monikossa, kun taas käännöksessä *vagnen* on yksikössä. Tässä on mielestäni kyse vivahde-erosta tai epätarkkuudesta (ks. luku 3.3). Kuva kertoo, että liikkeellä on useita vaunuja. Kääntäjä on ilmeisesti päättänyt kiinnittää huomiota siihen, että kuvassa vain yksi vaunu on sillä hetkellä selvästi juuttunut saveen. Voidaan toisaalta olettaa, että sama kohtalo odotti kaikkia seurueen vaunuja. Myös käännöksessä olisi siksi ollut perusteltua käyttää monikkoa, *vagnarna*, mutta edellä

mainitun perusteella poikkeama ei ole niin suuri, että se olisi syytä luokitella virheeksi (ks. luku 3.4). Tarkka lukija huomaa myös, että *Liekovesi*-nimeä ei mainita käännöksessä. Kyseessä on mielestäni pragmaattinen poisjätto, joten en ole laskenut sitä mukaan analyysiin. Tuskin moni ruotsinruotsalainen (eikä suomenruotsalainenkaan) lukija on kuullut Liekovedestä, joten sellaista yksityiskohtaa ei tässä tapauksessa ollut välttämätöntä sisällyttää käännökseen. Pragmaattisesta näkökulmasta riittää tieto siitä, että tie kulkee jotakin (järven) rantaa myöden (vrt. Ingo 2007: 16, 40).

Luvussa 4 keskustelen aineistosta löytämistäni lisäyksistä, poisjätöistä, vivahde-eroista ja epätarkkuuksista sekä virheistä omissa alaluvuissaan. Nostan esille tyypillisiä muutoksia, kun sellaisia löydän, mutta myös yksittäisiä tapauksia, joita pidän kiinnostavina. Esittelen esimerkeissäni yleensä kokonaisia virkkeitä, mutta toisinaan myös vain osaa niistä. Tulkintani ymmärtämisen helpottamiseksi lisään toisaalta joihinkin esimerkkeihin pitemmän osion, jotta konteksti ilmenee selvemmin. Koska esimerkeissä nähdään useimmiten vain yksittäisiä virkkeitä, jotkin johtopäätöksistäni saattavat vaikuttaa omituisilta tai epäjohdonmukaisilta. Haluan korostaa, että pyrkimykseni on kuitenkin ottaa analyysissäni aina huomioon konteksti kuvineen. Yksittäinen virke on vain osa kontekstia. Voi esimerkiksi olla niin, että esimerkkilauseesta poisjätetty seikka mainitaan kertomuksen seuraavassa lauseessa, jolloin en tietenkään laske kyseistä tapausta poisjätöksi, enkä välttämättä mainitsekaan sitä missään. Tosiasia on joka tapauksessa se, että subjektiivinen tulkinta on tässä hyvin keskeisessä roolissa. Sen lisäksi rajanveto eri kategorioiden välillä lienee objektiivisesti katsottunakin välillä vaikeaa. Tämän johdosta toinen henkilö tulisi todennäköisesti eri tulokseen useidenkin muutosten kategorisoinnissa.

Apuna merkityskomponenttien analyysissä käytän ensisijaisesti elektronisia sanakirjoja MOT Pro Ruotsi (2019) ja MOT Kielitoimiston sanakirja (2019), mutta jossain määrin myös muita sanakirjoja sekä erilaisia rinnakkaistekstejä. Seuraavaksi käsittelem kääntämistä sekä yleisellä tasolla että lastenkirjallisuuden näkökulmasta.

2 KÄÄNTÄMINEN

Maailmassa puhutaan tuhansia eri kieliä ja Paloposki (2007: 350–351) toteaa, että kääntämistä on siitä syystä aina tarvittu – ja tarvitaan edelleenkin – kielten välisen ja jopa yhdenkin kielen sisällä tapahtuvan kommunikaation mahdollistamiseksi. Kääntämisen merkitys ja tavoitteet ovat kuitenkin muuttuneet paljon aikaa myöten. Myös käännöstoiminnan laajuus samoin kuin sen saama arvostus ovat vaihdelleet suuresti eri kulttuureissa ja eri aikakausina. Käännöksen lähtökohtana ei myöskään aina ole ollut kirjallinen lähtöteksti. (Emt. 349) Vehmas-Lehto (1999: 21) toteaa, ettei ole mahdollista selvittää tarkasti, milloin käännöstoiminta on alkanut. Selvää on kuitenkin, että kääntämistä harjoitettiin luonnollisesti ensin suullisesti eli tulkkaamisen muodossa. Säilyneiden kivikirjoitusten paljastamien tietojen mukaan tulkkeja on käytetty Egyptissä ainakin jo noin 3000 eKr. Papyrus- ja savitaululöydöt kertovat osaltaan, että kääntämistä ja sanastotyötä on harjoitettu Egyptissä ja Mesopotamiassa jo 2800–2600 eKr. (Vehmas-Lehto 1999: 21–22; Paloposki 2007: 358–359)

Edellä mainittujen muinaiskulttuurien kääntämisen perinteet ovat omaa luokkaansa, kun taas Suomessa kääntämisen historia on hyvin lyhyt. Uusi testamentti ilmestyi suomen kielellä ensimmäisen kerran vasta vuonna 1548 Mikael Agricolan raamatunkäännöstyön tuloksena, ja silloin luotiin myös pohja suomen kirjakielelle. (Paloposki 2007: 365)

Moderni kääntämiseen liittyvä tutkimus ja teorianmuodostus taas alkoivat kehittyä vasta 1950-luvulla. Käännöstutkimuksessa on vuosikymmenien aikana kehitetty monta erilaista teoriaa, joiden avulla on pyritty ratkaisemaan sekä teoreettisia että käytännöllisiä kääntämisessä vastaan tulevia ongelmia. Kukin näistä on Ingon (2007: 11) mukaan usein keskittynyt vain yksittäisiin kääntämiseen liittyviin tekijöihin. Johdonmukaisesti on oltu eri mieltä myös siitä, mitä kääntäminen ylipäätään on (emt. 13–14). Catford (1965: 20) ehdottaa, että kääntäminen tarkoittaa lähtökielisen *tekstimateriaalin* korvaamista vastaavaan, ”equivalent”, kohdekieliseen tekstimateriaaliin. Nidan ja Taberin (1969: 12) mukaan kääntämisessä on kyse lähtökielisen *sanoman* ilmaisemisesta kohdekielellä mahdollisimman tarkasti ja luonnollisesti, ensisijaisesti merkityksen suhteen ja toissijaisesti tyylin suhteen.

Ingo (2007: 11) taas kertoo kannattavansa tasapainoista ja monipuolista suhtautumistapaa kääntämisen haasteisiin. Ingo (emt. 15) määrittelee kääntämisen seuraavasti (käännös minun tekemäni):

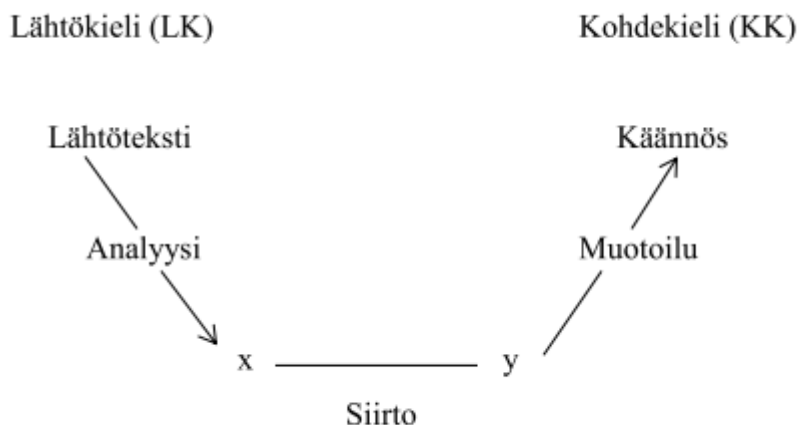
Kääntäminen tarkoittaa lähdekielellä ilmaistun sanoman ilmaisemista kohdekielellä pragmaattisesti, tyylillisesti, semanttisesti ja rakenteellisesti toimivalla ja, ottaen huomioon myös tilanteellisia tekijöitä, mahdollisimman tasavertaisella tavalla.

Oittinen (2004: 92) korostaa osaltaan, että kääntäminen tarkoittaa ”uudelleenkirjoittamista uutta, uudenkielistä ja -kulttuurista kohdeyleisöä varten”. Myös Paloposki (2007: 367) tukee ajatusta kääntämisestä uudelleenkirjoittamisena ja toteaa, että uutta tekstiä kirjoittaessa syntyy väistämättä aina uusia tulkintoja.

Seuraavaksi käsittelem omissa alaluvuissaan käännösprosessia ja kääntämisen neljää perusaspektia, lastenkirjallisuutta ja kuvakirjoja sekä kuvakirjojen kääntämistä.

2.1 Käännösprosessi ja kääntämisen neljä perusaspektia

Ingo (1990: 25, 108) vertaa käännösprosessia sillanrakennukseen, jolloin kääntäjä toimii sillanrakentajana. Ingo (emt. 108) havainnollistaa käännösprosessia kuvion 1 mukaisesti.

Kuvio 1. Käännösprosessi (Ingo 1990: 108)

Toisessa päässä on lähtökieli (LK), jota kääntäjä prosessin alussa analysoi tarkasti, ja toisessa päässä on kohdekieli (KK), jolla kääntäjä taitonsa mukaan muotoilee lopullista käännöstä. Käännöksen aikaansaaminen edellyttää kuitenkin siinä välissä tekstin merkityksen siirtämistä lähtökielestä kohdekieleen. Ingo (1990: 108) erottaa siten käännösprosessissa kolme vaihetta: *analyysin*, *siirron* ja *muotoilun*. Lyhyempien tekstin osien, kuten yksittäisten virkkeiden osalta, analyysi, siirto ja muotoilu seurannevat toisiaan kronologisesti, joskin joustavasti. Ingo (emt. 109) korostaa kuitenkin, että raja eri työvaiheiden välillä ei käytännössä välttämättä ole niin tarkka, vaan kyseiset vaiheet nivoutuvat toisiinsa. Esimerkiksi pitkää ja monimutkaista virkettä kääntäessä kääntäjä voi tultuaan muotoiluvaiheeseen joutua siirtymän takaisin analyysivaiheeseen jopa useita kertoja, ennen kuin virke saa lopullisen muotoilunsa.

Ingo (1990: 110) painottaa, että kääntäjän on analysoitava lähtöteksti hyvin perusteellisesti ja eri näkökulmista löytääkseen merkitysvastineita, jotka ovat sekä semanttisesti tarkkoja että tyylillisesti sopivia. *Analyysivaiheen* osamomentteja voidaan erottaa ainakin viisi. Kääntäjän on ensin tehtävä *alustava tekstianalyysi*. Ennen varsinaiseen käännöstyöhön ryhtymistä hänen tulee lukea läpi lähtöteksti hyvin perusteellisesti ja jopa useita kertoja. Tämä helpottaa varsinaisen analyysin tekoa, ja lukemisen aikana kääntäjä valmistautuu alitajuisesti myös siirto- ja muokkaamisvaiheeseen. (Emt. 110–11)

Toisen osamomentin, *kieliopillisen analyysin*, tavoitteena on tunnistaa lähtötekstin rakenteosat ja selvittää niiden väliset suhteet niin morfologisella kuin syntaktisella tasolla. Yksinkertaisimmillaan analyysi perustuu lauseenjäsennykseen, jolloin tunnistetaan subjekti, predikaatti, objekti, attribuutit ja niin edelleen. Sellaisen yksinkertaisen menettelyn avulla kääntäjä voi välttyä sekoittamasta esimerkiksi seuraavien lauseiden merkitykset: ***Luonnollisesti hän esiintyi eilen*** ja ***Hän esiintyi luonnollisesti eilen***. (Emt. 111–112) Pelkäämään lauseenjäsennykseen perustuva analyysi antaa kuitenkin vain tietoa LK:n lauseiden *pintarakenteesta*, joka voi erota paljonkin KK:n pintarakenteesta. Käytännössä ei siis välttämättä kuitenkaan ole mahdollista kääntää (sivu)lause (sivu)lauseella, adverbiaali adverbiaalilla ja niin edelleen. Tämä pätee varsinkin, kun LK ja KK ovat pintarakenteeltaan ja ilmaisumahdollisuuksiltaan hyvin etäällä toisistaan. Siinä tapauksessa voi syntyä

tarvetta siirtyä lähemmäs kielten *syvärakennetta*. Analyysissa voidaan silloin aloittaa tunnistamalla virkkeen sisältämiä *ydinlauseita*. Sellaisia ei voi johtaa toisista lauseista eikä niissä ole lauseenvastikkeita, partisiippeja, nominaalistuksia tai muita sellaisia. (Ingo 1990: 112–114) Lause *Luterilaiseen kirkkoon kuuluvina uskomme, että näkymätön Jumala on luonut näkyvän maailman* voidaan Ingon (emt. 130) mukaan palauttaa ydinlauseiksi seuraavasti: a) *Me uskomme (jotakin)*. b) *Me kuulumme kirkkoon*. c) *Kirkko on luterilainen*. d) *Jumala on luonut maailman*. e) *Jumala on näkymätön*. ja f) *Maailma näkyy*. Ydinlauseet tarjoavat yksiselitteisen ja pelkistetyn materiaalin, jota kääntäjä voi ryhmitellä ja työstää ja lopuksi siirtää kohdekieleen sen suosimassa kieliopillisessa muodossa. (Emt. 127–141) Kun analyysissä siirrytään lähemmäksi kielten syvärakennetta, saatetaan löytää huomattavasti enemmän yhteisiä rakenteellisia piirteitä, mikä voi helpottaa kääntämistä. Tätä kuvailtiin myös kuviossa 1: pintatason lähtöteksti ja valmis käännös ovat melko kaukana toisistaan. Huomattavasti lähempänä toisiaan ovat toisaalta siirtovaiheessa oleva perusteellisesti analysoitu LK:n tekstimateriaali (x) ja samalla tasolla oleva KK:n tekstimateriaali (y), joka ei siis vielä ole saanut lopullista (kieliopillista) muotoaan. Verratessaan kääntämistä sillanrakennukseen Ingo (emt. 113) toteaa, että edellä kuvatun kielten syvärakenteen analyysin hyödyntäminen käännösprosessissa on yhtä kuin joen kapeimman kohdan etsiminen, missä sen ylittäminen on kaikkein helpointa.

Analyysivaiheeseen kuuluu myös *semanttinen analyysi*, jolloin kääntäjä tarkastelee sekä lähtötekstin aineiden peruserkitystä, denotaatiota, että niiden herättämiä assosiaatioita, konnotaatioita. Koska kääntäjän ensisijaisena tehtävänä pidetään yleensä merkityksen tarkkaa siirtämistä lähtökielestä kohdekieleen, perusteellinen semanttinen analyysi on varsin tärkeä työvaihe. (Emt. 141–143) Neljännessä analyysivaiheen osamomentissa eli *tyylianalyysissa* kääntäjä selvittää, millainen lähtöteksti on tyyliiltään ja millä tavalla tämä näkyy esimerkiksi sananvalinnassa sekä morfologisella ja syntaktisella tasolla. Siten kaikkien muiden analyysivaiheiden tuloksista on hyötyä tyyliä analysoidessa. (Emt. 179–183) Lisäksi on tehtävä myös *pragmaattinen analyysi*. Eteen tuleva lähtöteksti on kirjoitettu tietyssä kontekstissa, tietynä aikana ja tietylle vastaanottajajoukolle. Kääntäjän tulee ottaa huomioon niin mahdolliset kielelliskonventionaaliset erot kuin kulttuuri- ja sivistyserot taatakseen, että teksti toimii myös käännettynä uudessa kieli- ja kulttuuriympäristössään. (Emt. 187–188)

Käännösprosessin *siirtovaiheessa* tekstimateriaali siirretään lähtökielestä kohdekieleen huolellisesti suoritettua kieliopillisen, semanttisen, tyylillisen ja pragmaattisen analyysin tulosten perusteella. Siirron tuloksena ovat semanttisesti tarkat, mutta muodoltaan vielä keskeneräiset kohdekieliset välirakenteet. Ingo (1990: 108–109) toteaa, että tämä on käännösprosessin kolmesta vaiheesta epämääräisin ja vaikeimmin tutkittava, ja siksi käännösprosessia on joskus myös kuvattu vain kaksivaiheisena tapahtumana. Siirto tapahtuu nimittäin kääntäjän aivoissa, eikä sen tulokselle välttämättä anneta vielä konkreettista kirjallista muotoa, paitsi jos kyseessä on esimerkiksi erityisen pitkä ja monimutkainen virke. Kun tekstiä syntyy paperilla tai näytöllä, on periaatteessa jo siirrytty muotoiluvaiheeseen. (Emt. 195–197)

Viimeisessä käännösprosessin vaiheessa, eli *muotoiluvaiheessa*, syntyy lopullinen käännös. Siirron tuloksena syntyneitä kohdekielisiä välirakenteita muokataan, jotta valmis, semanttisesti tarkka kohdekielinen teksti on myös sujuva ja idiomaattinen. Kohdetekstin tulisi myös tyylillisesti vastata lähtötekstiä mahdollisimman tarkasti, kun taas muodollista vastaavuutta ei välttämättä pidetä niin tärkeänä asiana, riippuen tietysti tekstin funktiosta (ks. seuraava sivu). (Emt. 250–251)

Ingon (2007: 20) mukaan kääntäjällä on neljä keskeistä vastuualuetta, joita hän nimittää *kääntämisen perusaspektiksi*: rakenne, varieteetti, semantiikka ja pragmatiikka. Näitä mainittiin jo lyhyesti edellisillä sivuilla. Perusaspekteihin kääntäjän tulee jatkuvasti kiinnittää huomiota käännösprosessin jokaisessa vaiheessa (emt. 30). Ensimmäinen peruspekti on siis *kieliopillinen rakenne*. Lähtötekstin rakenne perustuu luonnollisesti lähtökielen normeihin, jotka kääntäjän on myös tunnettava hyvin. Käännösratkaisut on tietysti kuitenkin tehtävä kohdekielen ehtojen mukaan. Kielten välisiä rakenne-eroja saattaa olla niin äänne-, ortografia-, morfologia- kuin syntaksitasolla. (Emt. 65–75)

Kieli voi tarjota monenlaisia synonyymisia sanastollisia ja kieliopillisia ilmaisuja, joista kielenkäyttäjän tulee valita tilanteeseen sopivin. Valintaan vaikuttavat muun muassa aika, paikka, kielenkäyttötilanne, tekstilaji ja tekstin funktio sekä kielenkäyttäjää koskevat tekijät. Kääntäjän on osattava tunnistaa lähtötekstin sisältämiä *kielellisiä varieteetteja* ja mahdollisimman johdonmukaisesti toteuttaa niitä myös käännöksessä, jolloin kyseessä

on kääntämisen toinen perusaspekti. Teksti voi olla asiatyylinen tai kaunokirjallinen, mikä voi näkyä tekstin jokaisella tasolla. Lisäksi teksti voi olla esimerkiksi yleiskielinen tai ammattikielinen, puhekielinen tai kirjakielinen ja se voi sisältää erilaisia murteita tai vanhahtavia ilmaisuja. (Ingo 2007: 75–86)

Kolmas perusaspekti on *semantiikka*, joka siis on pääroolissa tutkielmassani. Kuten aikaisemmin jo mainittiin, lähtötekstin perusteellinen semanttinen analysointi on hyvin tärkeä työvaihe. Lähtökielellä on oma ainutlaatuinen semanttinen rakenteensa, joka enemmän tai vähemmän eroaa kohdekielen semanttisesta rakenteesta. Eri kielillä on siis oma tapansa välittää merkityksiä. Kääntäjän on oltava tarkka analysoidessaan sanojen denotaatiota eli peruserkitystä ja konnotaatioita eli assosiaatioita tai tunnepitoisia sivumerkityksiä. Lisää haasteita kääntäjälle saattavat tarjota muun muassa niin sanotut 'petolliset ystävät' (ks. luku 3.4), kielikuvat sekä lyhennesanat ja lyhenteet. Myös kääntäjän tekemät lisäykset, poisjätöt ja epätarkkuudet vaikuttavat merkitykseen. (Emt. 86–126) Niitä käsitellään tarkemmin luvussa 3.

Lähtöteksti on laadittu, jotta se toimisi tietyssä viestintätilanteessa, eli se on kirjoitettu esimerkiksi tietyn kielen, ajan, tarkoituksen ja vastaanottajajoukon ehdoilla. Kääntäjä joutuu pohtimaan, pitääkö käännostekstiä jossain määrin muokata ja miten, jotta se voi täyttää tehtävänsä myös kohdekielellä ja kohdekulttuurissa. Kyseessä on tällöin neljäs ja viimeinen perusaspekti eli *pragmatiikka*. Tekstin tarkoitus, eli *funktio*, on tässä tärkeässä asemassa. Ingo (2007: 127–128) mainitsee kolme perusfunktioita. *Informatiivinen funktio* tarkoittaa, että teksti ensisijaisesti välittää tietoa, jolloin sen tyyli on selkeä ja neutraali. Teksti, jolla on *ekspressiivinen funktio*, välittää myös tunteita. *Imperatiivinen funktio* tarkoittaa, että teksti välittää myös toiminta- ja käyttäytymismalleja. Kääntäjän tulee tarkasti analysoida, mikä on lähtötekstin kunkin osion funktio, jotta hän pystyy valitsemaan sopivimman käännösvastineen.

Kaikki neljä perusaspektia ovat siis jossain määrin aina ajankohtaisia kääntämisen yhteydessä, ja niiden on oltava toimivia, jotta käänнос voi täyttää tarkoituksensa. Tavoitteena tulisi olla semanttisesti tarkka kohdeteksti, jossa on selkeä ja sujuva syntaktinen rakenne, johdonmukainen tyyli ja toimivat pragmaattiset ratkaisut. Kulloisenkin aspektin tärkeys

yksittäisissä käännöksissä saattaa kuitenkin vaihdella suuresti. (Ingo 2007: 24, 27, 30) Käytännössä monenlaiset *tilannetekijät* kuten kielipari, tekstilaji, kulttuurikonteksti, kääntäjän taito ja ominaisuudet sekä viestintäväline sanelevat sen, miten tarkasti tai vapaasti kääntäjä voi kääntää tekstiä kulloisenkin aspektin osalta. Siihen liittyen Ingo (emt. 28–29) muistuttaa siitä, että on käännettävä ”niin tarkasti kuin mahdollista ja niin vapaasti kuin tilannetekijät vaativat [...]”.

Seuraavaksi siirryn keskustelemaan lastenkirjallisuudesta, kuvakirjoista ja niiden kääntämisestä.

2.2 Lastenkirjallisuus ja kuvakirjat

Kertomuksia on mitä luultavimmin aina käytetty ihmisten keskuudessa opettamisen ja viihdyttämisen keinoina, mutta *lastenkirjallisuus* on Nikolajevan (2004: 19) mukaan melko myöhäinen ilmiö ihmiskunnan historiassa. Lapsuutta alettiin länsimaissa pitää erillisenä ihmisen kehitysvaiheena pääasiallisesti vasta 1700-luvulla, ja tämän perusteella useimmat tutkijat ovat sitä mieltä, että varsinainen lapsille suunnattu lastenkirjallisuus syntyi vasta 1700-luvun lopussa – 1800-luvun alussa.

Lastenkirjallisuuden määrittelyminen ei ole ollut tutkijoille kovin helppo ja yksiselitteinen tehtävä, varsinkaan kun ei ole oltu yksimielisiä siitäkään, mikä on lapsi (Oittinen 2004: 94). Tässä tyydyn Nikolajevan (2004: 15) määritelmään, kun hän yksinkertaisesti ehdottaa, että lastenkirjallisuus on ”eri asiantuntijoiden pääasiallisesti lapsiyleisölle kirjoittama, julkaisema, mainostama ja käsittelemä kirjallisuus” (käännös minun tekemäni). Lapsilla tarkoitetaan tässä 0–18-vuotiaita ihmisiä. Näin ollen Nikolajevan lastenkirjallisuuskäsite sisältää myös kirjaston hyllyillä *nuorisokirjallisuudeksi* kategorisoituja teoksia.

Lastenkirjallisuus kertoo lapsista ja on suunnattu lapsille, mutta on hyvin harvoin lasten kirjoittamaa, jolloin sääntönä on asymmetrinen valtasuhde lähettäjän ja vastaanottajan välillä. Nikolajevan (2004: 16) mukaan lastenkirjallisuuden tematiikkaa, muotoilua ja

ideologista sisältöä leimaa väistämättä tavalla tai toisella se tosiasia, että se on käytännössä aina enemmän päätösvaltaa omaavan sosiaalisen ryhmän – eli aikuisten – kirjoittama. Lastenkirjallisuudelle on ominaista se, että sen tavoitteena verrattuna yleiskirjallisuuden on paljon suuremmassa määrin ollut opettaa, kasvattaa ja sosiaalistaa lukijoitaan. Pedagoginen tavoite on tietysti kuitenkin vain yksi, varsinkin nykypäivän, lastenkirjallisuuden monista tehtävistä ja piirteistä. (Nikolajeva 2004: 20)

Nikolajevan (2000: 11) mukaan *kuvakirja* on iso ja omintakeinen osa lastenkirjallisuutta – uniikki taidemuto, jossa yhdistyvät kaksi kommunikaatiotasoa, verbaalinen ja visuaalinen. Tarina kerrotaan siis sekä tekstin että kuvien avulla. Lastenkirjoja, joissa on kuvia, on pyritty kategorisomaan monella eri tavalla (Nikolajeva 2000: 16–17; Oittinen 2004: 24–28). Pohtiessaan mahdollista lastenkirjojen typologiaa Nikolajeva (2000: 17–18) toteaa, että toisessa ääripäässä ovat teokset, joiden harvalukuiset kuvat ovat kokonaisuuden kannalta alisteisia: tarina toimii pelkän tekstin varassa ja kuvat toimivat jossain määrin koristeina eivätkä vaikuta tekstin ymmärtämiseen. Kyseessä on silloin *kuvitettu kirja*, mikä ei siis ole yhtä kuin *kuvakirja*. Toisessa ääripäässä on kirjoja, joissa kuvat ovat pääroolissa ja sanoja on vähän tai ei ollenkaan. Yksi esimerkki tästä on *katselukirja*, jossa on yksinkertaisia kuvia ja niihin liittyviä yksittäisiä sanoja. Ne eivät yleensä ole kerronnallisia. Toinen esimerkki on *kuvakertomus*, jossa on yksinomaan kuvien varaan rakentuva tarina eikä sanoja ollenkaan. (Emt. 18–21)

Yllä mainittujen ääripäiden väliin mahtuu monenlaisia kuvakirjoja, joissa sekä teksti että kuvat ovat välttämättömiä kertomuksen kokonaisuuden kannalta. Niiden välinen suhde saattaa olla miltei symmetrinen, jolloin kuvat kertovat samaa tarinaa kuin teksti; teksti ja kuvat voivat täydentää toisiaan tai kuvat voivat oleellisesti vahvistaa tekstiä. Useimmat kuvakirjat kuuluvat kategorioihin *symmetriset* tai *täydentävät*. Lisäksi teksti ja kuvat saattavat eri tavoin kyseenalaistaa toisiaan, jolloin ne eivät ole ymmärrettävissä erikseen tarkasteltuna tai ne voivat jopa olla ristiriidassa ja saada aikaan hämmennystä ja epävarmuutta. (Nikolajeva 2000: 21–36) Se, mikä on kuvakirja tai esimerkiksi kuvitettu kirja, ei siis tämän näkemyksen mukaan välttämättä ole aina selvää, vaan kyseessä on lähinnä liukuva asteikko. Nikolajeva (emt. 16) painottaa, että ratkaisevaa ei ole esimerkiksi kuvien määrä, vaan tekstin ja kuvien suhde. Kuvakirjan sanojen ja kuvien kokonaisuus on

useimmiten enemmän kuin osiensa summa (Nikolajeva 2000: 15). Sekä Nikolajeva (2000: 16, 22) että Oittinen (2004: 29–30) huomauttavat, että tekstin ja kuvan välinen suhde ei välttämättä ole kirjan sisälläkään muuttumaton, vaan se voi vaihdella eri tavoin. Välillä teksti kuljettaa tarinaa, välillä kuvat ovat pääroolissa.

Kuvakirjaa on useimmiten käsitelty yhtenä lastenkirjallisuuden genrenä, esimerkiksi satujen, arkikertomusten, eläintarinoiden, fantasia- ja seikkailukirjojen ohella. Nikolajeva (2000: 48) torjuu tämän ajatuksen ja osoittaa, että kuvakirjat edustavat kaikkia näitä genrejä ja vielä muutamia omiakin, joilla ei ole vastineita tekstiin perustuvassa lastenkirjallisuudessa. Nykyajan kuvakirjat liikkuvat lisäksi usein tavanomaisten genererajojen ulkopuolella (emt. 57).

Analysoimani *Koiramäen Suomen historia* on epäilemättä kuvakirja, jossa teksti ja Kunnaksen tunnusomaiset kuvat täydentävät ja vahvistavat toisiaan. Teos on lisäksi esimerkki kuvakirjoista, jotka ylittävät genererajoja: se muistuttaa esimerkiksi monelta osin peruskoulun historian oppikirjaa, mutta toisaalta Kunnas yhdistää faktaa ja fiktiota hillittömästi. Kirjan (pää)hahmot ovat eläimiä, mikä on hyvin yleinen piirre kuvakirjoissa, ja niiden kokemat historialliset tapahtumat ovat usein aikamoisia seikkailuja.

2.3 Lasten kuvakirjojen kääntäminen

Oittisen (2004: 92) mukaan kääntäminen on paitsi uudelleenkirjoittamista myös dialogista toimintaa. Kuvakirjan tapauksessa tämä tarkoittaa, että ”kuvittaja, kirjailija, kääntäjä ja teoksen lukijat käyvät vuoropuhelua ja vaikuttavat kukin osaltaan syntyviin tulkintoihin” (emt. 92). Oittinen (emt. 30) kannatta siis näkemystä, jonka mukaan kuvakirjan lukija on lukutilanteessa aktiivinen merkityksien muodostaja: tarina syntyy vasta kuvan, sanan ja lukijan kohtaamisessa. Kääntäjän näkökulmasta kiinnostava huomio tässä yhteydessä voisi olla se, että aikuinen lukija ei välttämättä olekaan paras kuvakirjan lukija, vaan lapsella on mitä luultavimmin tarinaan jotakin sellaista annettavaa, joka ei ilmene teoksen kuvista tai sanoista. Aikuisella on enemmän esitietoa ja kokemusta kuin lapsella, joka

siksi joutuu keskittymään kaikkeen ja pohtimaan asioita eri tavoin, jolloin hän esimerkiksi myös näkee kuvissa enemmän yksityiskohtia kuin aikuinen. (Oittinen 2004: 30, 57)

Kuvakirja on yleensä lapsen ensimmäinen kontakti kirjallisuuteen ja lukemiseen – usein niin, että aikuinen lukee lapselle. Puurtisen (2000: 106–107) mukaan lapset ovat kirjailijoille ja kääntäjille oikeastaan aikuislukijoita haastavampi kohderyhmä, sillä esimerkiksi liian vaikeaselkoiset kirjat saattavat tuhota lapsen vasta heränneen kiinnostuksen kirjallisuuteen. Oittinen (2004) on siinä suhteessa samoilla linjoilla kuin Puurtinen. Oittinen (2004: 96–98, 118) mainitsee useita tekijöitä, jotka kuvakirjan kääntäjän tulee ottaa huomioon. Sanojen ja virkkeiden pituus, sanajärjestys ja välimerkkien käyttö vaikuttavat kaikki esimerkiksi tekstin rytmiin. Kuvakirjan kieli muistuttaa usein puhuttua kieltä, joten kääntäessä voi tilanteesta riippuen olla aiheellista välttää esimerkiksi raskaita upotuslauseita ja lauseenvastikkeita. Oittinen (emt. 13, 96) vertaa myös kuvakirjaa teatteritekstiin ja korostaa sen esitettävyyden merkitystä. Siten tärkeäksi tekijäksi nousee teoksen ääneen luettavuus – lukutilanteen on oltava mahdollisimman nautinnollinen ja sujuva. Kuten alkutekstin myös kuvakirjan käännöksen pitäisi luonnollisesti olla suunnattu sekä silmälle että korvalle. Siksi kääntäjän tulisi lukea alkutekstiä ääneen, ennen kuin hän ryhtyy kääntämään sitä. Näin kääntäjä pystyy tavoittamaan lähtötekstin rytmin, sävelkulun ja intonaation.

Kääntäjä joutuu myös pohtimaan kohdekulttuurisen yleisön kykyä sietää vierautta ja erilaisuutta. Kääntäjä voi selittää tai jättää selittämättä teoksessa esiintyviä outoja ilmiöitä, vieraskielisiä sanoja tai vieraan kulttuurin tapoja. Valinnoista riippuen kääntäjä voi toisaalta tuoda tarinan lähemmäs kohdeyleisöä ja -kulttuuria, mitä on kutsuttu *kotouttamiseksi*. Toisaalta hän voi luoda käännöksen, jossa säilytetään vieraasta kulttuurista viestivät elementit, jolloin on kyse *vieraannuttamisesta*. (Oittinen 2004: 117–121) Kuten Oittinen (emt. 118–119) huomauttaa, kääntäminen on jossain määrin aina kotouttamista, koska se tuo alkuperäisteoksen lähemmäs vieraskielistä kohdeyleisöä. Kotouttamisen ja vieraannuttamisen ongelmaan liittyviä piirteitä voi esiintyä sekä kuvakirjan tekstissä että kuvissa, mikä vaatii kääntäjältä erityistä tarkkuutta. Puurtisen (2000:107–108) mukaan lastenkirjojen kääntäjälle yleensä sallitaan lähtötekstin manipulointia enemmän kuin aikuiskirjallisuuden kääntämisessä. Sitä jopa odotetaan häneltä, jos esimerkiksi lähde- ja

kohdekulttuurin kasvatuskäsitteet tai ideologiat eroavat paljon toisistaan. Vaikka lastenkirjat on suunnattu ensisijaisesti lapsille, kirjailijan ja kääntäjän on miellytettävä myös kunkin kulttuurin ja aikakauden aikuislukijoita, jotka viime kädessä päättävät, mitkä kirjat ovat hyväksi lapselle.

Yleisesti pätee, että käänös on sidoksissa tilanteeseen, jossa aina vallitsevat tietyt olosuhteet. Oittinen (2004: 92–93) huomauttaa, että kuvakirjan kääntäjän työhön ja valintoihin vaikuttavat niin kääntäjän omien kuin yhteiskunnan, kohdekielen ja kohdekulttuurin ideologiat, normit ja lapsikäsitteet. Käännettäessä kuvakirjoja on otettava huomioon laaja kokonaisuus, joka koostuu sanoista ja visuaalisesta informaatiosta sekä niiden vuorovaikutuksesta. Oittisen (emt. 125) mukaan kuvat voivat toimia sekä kääntäjän apuna että vastustajana. Joskus ne auttavat yksityiskohtaisuutensa ansiosta tekstin tulkitsemisessä ja osuvimman teonsanan valitsemisessä, mutta samasta syystä ne voivat toisaalta myös asettaa kääntäjän ratkaisuille ankarat rajat, mikä tietysti vaikeuttaa kääntämistä. Kuvakirjan kääntämiseen kuuluu lisäksi muita elementtejä kuten kääntäjän oma tausta ja yksilöllisyys, tulkintatilanne sekä käänöksen eri lukijat ja niiden odotuksia. Käänösstrategiaa valitessa on esimerkiksi pohdittava toisaalta lapsen rajallista elämäkokemusta ja tietoa ja toisaalta ääneen lukevan, ja mahdollisesti selittävän, aikuisen roolia (emt. 119).

3 KÄÄNNÖSTEN SEMANTTINEN ARVIOINTI

Kirjallisuuskritiikillä on Ingon (1990: 277) mukaan pitkät perinteet, ja erilaisten kaunokirjallisten ja tieteellisten julkaisujen sekä oppikirjojen arvosteluja julkaistaan säännöllisesti. Suuri osa vuosittain julkaistusta kirjallisuudesta on Suomessa käännöksiä. Esimerkkinä voidaan ottaa kuvakirjat, jotka ovat tämän tutkimuksen kiinnostuksen kohteena. Oittisen (2004: 22–23) mukaan 60–80 % Suomessa julkaistuista kuvakirjoista on käännöksiä, useimmiten englannin kielestä. Tätä arviota tukevat myös Lastenkirjainstituutin (2018) julkaisemat tilastot vuodelta 2017. Käännöskuvakirjojen osuus oli silloin 57 %. Huomattavaa tässä on, että kotimaisten kuvakirjojen kokonaismäärä vuonna 2017, 204 teosta, oli suurempi kuin koskaan 2000-luvulla. Silti kääntäjän panos saa useimmiten arvosteluissa hyvin vähän huomiota, varsinkin päivälehdissä. Usein ei kääntäjän nimeä edes mainita. (Puurtinen 2000: 125; Koskinen 2007: 335; Stöckell 2007: 453) Tätä voidaan toisaalta pitää osoituksena siitä, että kääntäjien työtä ei arvosteta riittävästi. Toisaalta joku voi olla sitä mieltä, että onnistunut käänнос on nimenomaan huomaamaton eikä siis herätä erityistä huomiota. (Stöckell 2007: 453)

Varsinainen käännöskritiikki on joka tapauksessa ollut lähes olematonta (Ingo 1990: 277). Stöckellin (2007: 452) mukaan tämä johtuu monessa tapauksessa kriitikoiden ajan ja kielitaidon puutteesta. Kääntäjän työn sekä eri käänносstrategioiden tunteminen on heillä sen lisäksi heikko. Ingon (1990: 277–278) mukaan ei ole objektiivista mallia, joka voisi toimia käänनों onnistuneisuuden arvioinnin perusteena. Toisaalta tiedämme kuitenkin varsin paljon siitä, mikä tekee käännöksestä hyvän tai – ehkä ennen kaikkea – huonon. Vuosikymmenien aikana on käänнöstieteellisessä kirjallisuudessa myös esitetty erilaisia menetelmiä, joilla käänनों laatua voidaan arvioida eri näkökulmista (emt. 278–283). Ingon (emt. 285) mukaan lähtötekstin ja käänनों monipuolinen lingvistinen vertailu on olennainen osa käänनों laadun arviointia. Tarkastelussa on otettava huomioon neljä perusaspektia (ks. luku 2.1): kielioppi, kielen variaatio, semantiikka ja pragmatiikka.

Omassa tutkimuksessani keskityn käänनों arviointiin ensisijaisesti semantiikan näkökulmasta, mutta selkeää rajanvetoa ei analyysissäni välttämättä aina ole mahdollista

tehdä. Kääntäjän ensisijainen tehtävä on useimmissa tapauksissa merkityksen oikea siirtäminen. Esteettispoeettisten tekstien kääntämisessä muoto ja tyyli saattavat toki joskus nousta pääasiaksi. Arvioidessa käännöksen laatua on normaalitapauksessa kuitenkin ensisijaisen tärkeää kiinnittää huomiota siihen, miten merkitys on siirtynyt lähtötekstistä käännökseen. (Ingo 1990: 180, 293) Monipuolisessa semanttisessa arvioinnissa on Ingon (emt. 293) mukaan syytä analysoida ainakin lisäyksiä, poisjättöjä, merkitysvivahteita ja epätarkkuuksia sekä suoranaisia virheitä. Esittelen seuraavaksi edellä mainittuja neljä kategoriaa omissa alaluvuissaan.

3.1 Lisäykset

Kääntäessään kääntäjä tekee joskus lisäyksiä kohdekieliseen tekstiin. Lisätyt merkitystä kantavat yksiköt, *merkityskomponentit*, voivat koostua yksittäisistä morfeemeista, sanoista, lausekkeista, lauseista, virkkeistä tai kokonaisista kappaleista. Käännetyn tekstin tulisi toimia myös uudessa kontekstissaan, ja sen lukijat saattavat elää ympäristössä, joka kielellisesti ja kulttuurisesti poikkeaa hyvin paljon lähtötekstin kohderyhmän oloista. Lähtöteksti ja käännös voivat esimerkiksi olla ajallisesti kaukana toisistaan. Näin ollen kääntäjän tekemät lisäykset tehdään usein pragmaattisista syistä, jolloin ne voidaan katsoa aiheellisiksi. Niiden tehtävä on taata, että käännös täyttää tehtävänsä ja ymmärretään toivotulla tavalla. (Ingo 1990: 293–294, 296–298)

Aina ei kuitenkaan löydy pragmaattisia selityksiä kääntäjän tekemiin lisäyksiin, jolloin niitä voidaan pitää aiheettomina tai turhina. Ingo (emt. 294) erottaa näissä tapauksissa kaksi lisäysten päätyyppiä: *semanttiset lisäykset* ja *eksplisiittiset lisäykset*. Kun kyseessä on semanttinen lisäys, kohdetekstiin on lisätty olennaisia merkityskomponentteja. Eksplisiittistäminen tarkoittaa osaltaan, että kääntäjä ilmaisee selväsanaisesti, eksplisiittisesti, sellaisen merkityksineksen, joka lähtötekstissä ymmärretään implisiittisesti tekstiyhteydestä. Esimerkkinä näistä molemmista toimivat seuraavat virkkeet, jotka ovat Ingon (emt. 102) antamia:

På gatan såg jag en man, som skyndade sig till bussen.

Kadulla näin *vanhan* miehen, joka kiiruhti linja-autoon.

Lähdemme Ruotsiin ensi vuonna.
Matka tehdään heti joulun jälkeen.

Vi far till Sverige nästa år. *Sverigeresan* sker genast efter julen.

Ensimmäisessä esimerkissä esiintyy käänöksessä adjektiivi *vanha*, vaikka lähtökielissä virkkeessä ei ole mainintaa miehen iästä. Kyseessä on siten semanttinen lisäys. Toisessa esimerkissä kääntäjä kirjoittaa selväsanaisesti *Sverigeresan*, mikä ei sinänsä tuo mitään uutta semanttista tietoa tekstiin. Lukija ymmärtää jo asiayhteydestä, että matkan päämäärä on Ruotsi. Kääntäjän tekemä lisäys on siinä tapauksessa eksplisiittinen.

3.2 Poisjätöt

Kun tutkii käännettäessä tapahtuvia muutoksia, helpoimmin havaitsee lisäyksien ohella kääntäjän tekemiä poisjättöjä. Myös poisjätto voi pragmaattisista syistä olla aiheellinen keino, jolla kääntäjä pystyy tasoittamaan kulttuurieroja, jotka muuten voisivat aiheuttaa hämmennystä käänöstä luettaessa. (Ingo 1990: 294, 296) Davies (2007: 63–67) mainitsee erilaisia esimerkkejä, jotka toimivat lähtötekstin kulttuurissa, mutta joita käännetyn tekstin kohdekulttuurissa pidettäisiin loukkaavina. Joitakin lähtötekstin elementtejä saatetaan taas olla mahdotonta tai tarpeetonta kääntää (emt. 58–63, 71–74). Poisjätto voi Daviesin (emt. 58–59) mukaan olla paras vaihtoehto esimerkiksi metalingvististen viittaus-ten esiintyessä, jolloin tekstissä on lähtökielen olemukseen liittyviä kommentteja tai lähtökielisen sanan monitulkintaisuuteen perustuva vitsi tai sanaleikki, joka ei toimisi kohdekielellä. Toisaalta kääntäjä voi myös tietoisesti tehdä sekä pieniä lisäyksiä että poisjättöjä tavoittaakseen tietyn tasapainon ja rytmin käänöksessä (Ingo 2007: 123–124).

Muissa tapauksissa myös poisjätöt voidaan vastaavasti luokitella *semanttisiksi poisjätöiksi* ja *implisiittisiksi poisjätöiksi*. Ensimmäisessä tapauksessa kääntäjä jättää pois olennaisia merkityskomponentteja. Implisiittistämisen ollessa kyseessä käänöksestä jätetään

pois lähtötekstissä selvin sanoin ilmaistu merkitysaines, joka on suoraan pääteltävissä myös lauseyhteydestä. Esimerkkinä näistä toimivat seuraavat virkkeet (Ingo 1990: 101):

Kadulla näin *vanhan* miehen, joka
kiiruhti linja-autoon.

På gatan såg jag en man, som
skyndade sig till bussen.

Vi far till Sverige nästa år. *Sverigeresan* sker
genast efter julen.

Lähdemme Ruotsiin ensi vuonna.
Matka tehdään heti joulun jälkeen.

Ensimmäisessä esimerkissä on tehty semanttinen poisjätö – käänöksen lukija ei saa mitään tietoa miehen iästä. *Sverige*-sanana poisjätö toisen esimerkin käänöksestä toimii taas esimerkkinä implisiittisestä poisjätöstä; lauseyhteyden perusteella lukijalle lienee itsestään selvää, mistä matkasta on kyse. Ingo (emt. 294) huomauttaa, että niin semanttiset kuin implisiittiset poisjätöt yleensä ovat tuloksen kannalta ongelmallisempia muutoksia lisäksiin verrattuna, koska ne tekevät tekstistä köyhemmän ja saattavat myös haitata sanoman perillemenoaa. Poisjätö saattaa aiheuttaa ärsytystä, tai sitten lukija ei edes huomaa sitä, mutta joissakin tapauksissa se voi jopa johtaa hengenvaaraan, riippuen tietysti tekstin sisällöstä, käyttötarkoituksesta ja poisjätön laadusta.

3.3 Vivahde-erot ja epätarkkuudet

Ingon (1990: 294–295) mukaan joudumme aina hyväksymään sen tosiasian, että käännettäessä tapahtuu tietynlaisia muutoksia semanttisissa suhteissa. Verrattaessa käänöstä lähtötekstiin voidaan löytää runsaasti merkitysvivahteita, jotka johtuvat esimerkiksi eri kielten eri tavoista hahmottaa maailmaa. On kuitenkin syytä pitää mielessä, että monet vivahde-erot ja epätarkkuudet saattavat turhaankin vääristää tietoa, olla harhaanjohtavia tai synnyttää lukijoissa vääriä assosiaatioita. Kääntäjä saattaa esimerkiksi käyttää liian monitulkintaista tai yksiselitteistä vastinetta tai siirtyä yläkäsitteeseen.

Yhdessä esimerkeistä yläkäsitteeseen siirtymisestä Högnabba (2017: 64) mainitsee käyttöohjeen kohdan, jonka mukaan ”tuotekilpi tulee *liimata* kiinni kiukaaseen”. Kääntäjä on

ruotsinkieliseen versioon valinnut käännösvastineeksi *fästa* eli 'kiinnittää'. *Kiinnittää* on *liimata*-sanana yläkäsite, joka ei kerro tarkemmin, millä keinolla kiinnittäminen tapahtuu. Högnabba (2017: 64) toteaa, että käännöksestä ei saa tarkkaa tietoa siitä, millä tavalla tuotekilpi tulisi valmistajan mielestä kiinnittää. Siten käännös ei ole kyseisessä kohdassa semanttisesti yksiselitteinen.

3.4 Virheet

Neljäs ja viimeinen Ingon (1990: 295) käsittelemä käännöksen semanttiseen arviointiin liittyvä kategoria on virheet. Semanttisesta virheestä voidaan puhua, kun lähtökielen ilmauksen ja käännösvastineen yhteisten merkityskomponenttien lukumäärä on pieni tai kun niitä ei ole ollenkaan.

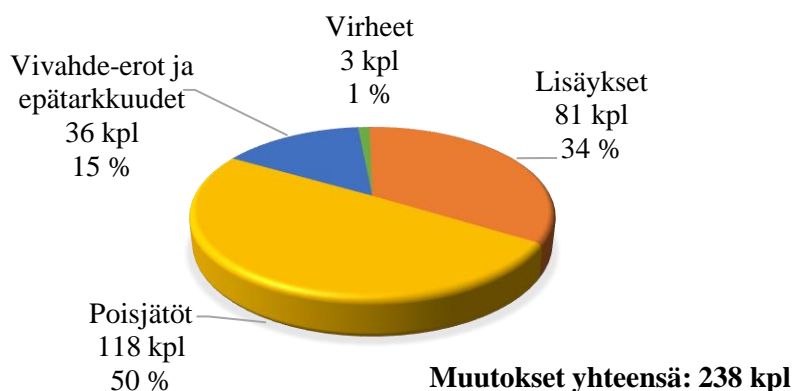
Leppihalme (2007: 368) toteaa, että virheitä syntyy kääntämisen yhteydessä kuten muissakin ihmisten toimissa. Joskus käännösvirhe saattaa olla kääntäjän puutteellisen kielitaidon tai kulttuurisen lukutaidon seuraus. Kääntäjää voivat johtaa harhaan myös esimerkiksi niin sanotut *false friends*, eli 'petolliset ystävät', jolloin kahden kielen ilmaisut ovat näennäisesti yhtäläisiä, mutta itse asiassa eivät olekaan samamerkityksisiä. Ingo (1990: 170–172) luettelee esimerkiksi useita viron sanoja, jotka saattaisivat toimia suomentajan kompastuskivinä: viron *hattu* tarkoittaa suomeksi 'töyhtöä' tai 'nukkaa', *hirv* tarkoittaa 'metsäkaurista', *ihupes* tarkoittaa 'alusvaatteita', *kisa* tarkoittaa 'huutoa' tai 'melua' ja niin edelleen. On myös esimerkkejä suomen ja ruotsin sanoista, jotka ovat äänteellisesti läheisiä, mutta poikkeavat toisistaan joko merkitykseltään tai tyyliltään. Suomen *rästi* tarkoittaa 'suorittamatta jäänyttä veroa', kun taas ruotsin sana *rest* tarkoittaa 'jäännöstä', 'tähdettä', 'jätettä' tai 'loppuja'; *siili* viittaa 'pieneen pallomaiseen lyhytraajaiseen nisäkääseen, jolla on selässä tiheä piikkipeite' (MOT Kielitoimiston sanakirja 2019), mutta ruotsin *sil* tarkoittaa 'siivilää'. Suomen verbin *pelata* käännösvastine ruotsiksi, *spela*, voi tarkoittaa sekä 'instrumentin soittamista' että 'pelissä mukana olemista'. (Ingo 1990: 178) Siksi ruotsinkielinen saattaa suomea puhuessaan tai kirjoittaessaan väittää *pelaavansa pianoa*.

Ingon (1990: 295–296) mukaan suoranaisia virheitä esiintyy erilaisissa käännöksissä melko runsaastikin, ja joskus ne voivat jopa vaikeuttaa esimerkiksi romaanin juonen seuraamista. Lukija ei kuitenkaan välttämättä aina huomaa niitä, jos hän esimerkiksi ei lue tekstiä niin tarkkaavaisesti. Teksti saattaa virheistä huolimatta olla täysin järkevä ja helposti ymmärrettävissä.

Seuraavassa luvussa analysoin tutkimusaineistoni semanttisia muutoksia. Etsin käännöksestä mahdollisia lisäyksiä, poisjättöjä, vivahde-eroja ja epätarkkuuksia sekä suoranaisia virheitä.

4 TUTKIMUSAINEISTON SEMANTTISET MUUTOKSET

Tässä luvussa esittelen analyysini tuloksia. Olen käynyt läpi lähtötekstiä ja käännöstä virke virkkeeltä ja verrannut niitä toisiinsa. Ingon (1990: 293–296) teorian perusteella olen jaotellut muutokset lisäyksiin, poisjättöihin, vivahde-eroihin ja epätarkkuuksiin sekä virheisiin. Lisäykset ja poisjätöt olen lisäksi jaotellut edelleen semanttisiin ja eksplisiittisiin lisäyksiin sekä semanttisiin ja implisiittisiin poisjättöihin (emt. 101–102). Kuviossa 2 esittelen kaikki analysoimani käännöksessä esiintyvät muutokset.

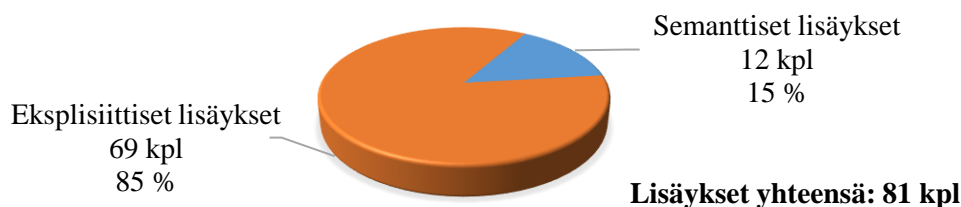
Kuvio 2. Muutokset käännöksessä *Hundarnas historiebok – Finland, en del av Sverige*

Olen löytänyt aineistostani yhteensä 238 muutosta. Kuvioista 2 ilmenee, että poisjättöjen osuus muutoksista on huomattavasti suurin, kun taas virheiden määrä on hyvin pieni. Muutokset esitellään seuraavaksi tarkemmin omissa alaluvuissaan. Esittelen analyysin tuloksia yksittäisten esimerkkien kautta ja keskustelen, mistä muutokset voivat johtua ja miten ne vaikuttavat käännökseen. Nostan mahdollisuuksien mukaan esille tyypillisiä muutoksia, mutta myös omaleimaisia tapauksia, jotka tavalla tai toisella ovat herättäneet huomiotani. Esimerkeissä on yleensä kokonaisia virkeitä, mutta toisinaan virke saattaa olla lyhennetty. Tulkintani ymmärtämisen helpottamiseksi olen toisaalta myös lisännyt joihinkin esimerkkeihin pitemmän osion, jotta konteksti ilmenee selvemmin. Esimerkeissä saattaa esiintyä useita erilaisia muutoksia, mutta olen kussakin esimerkissä kursivoinut vain ne merkityskomponentit, jotka kyseisessä osiossa ovat relevantteja. Suluissa

esimerkkien jälkeen on aina viittaus teokseen ja sivuun, jolta kyseiset virkkeet on poimittu. Suomenkielisen alkuperäisteoksen nimeä edustaa lyhenne KSH, ja käännökseen viitataan lyhenteellä HH.

4.1 Käännöksen lisäykset

Tutkimusaineistossani on yhteensä 81 lisäystä, joista 12 on semanttisia lisäyksiä ja 69 on eksplisiittisiä lisäyksiä. Lisäykset esitellään kuviossa 3.

Kuvio 3. Käännöksen lisäykset

Kuten kuvio 3 osoittaa, 85 % eli selvä enemmistö aineistosta löytyvistä lisäyksistä on eksplisiittisiä. Tämä vastaa odotuksiani ja osoittaa, että kääntäjän tekemät lisäykset eivät semanttisesta näkökulmasta ole vaikuttaneet ratkaisevasti käännökseen. Semanttisten ja eksplisiittisten lisäysten osuudet olivat vastaavia myös Högnabban (2017) ja Sundelinin (2018) tutkimuksissa. Ensimmäiseksi mainittu on tutkinut käyttöohjeiden käännöksiä ja toinen lastenraamatun käännöstä, joten siinä mielessä tarkempi tulostemme vertailu ei välttämättä ole mielekästä.

Havusela (2011) on analysoinut semanttisia ja pragmaattisia muutoksia kahdessa Mauri Kunnaksen kuvakirjojen käännöksessä. Hän kertoo toisaalta ottaneensa huomioon vain omasta mielestään ”merkittävimmät” lisäykset (emt. 38). Havusela (emt.) toteaa siten, että hänen analysoimiinsa käännöksiin on tehty ”paljon enemmän lisäyksiä” kuin ne, jotka hän on laskenut mukaan analyysiin. Analyysiinsa hän on siten sisällyttänyt kustakin

aineistosta alle 20 lisäystä, joista semanttisten ja eksplisiittisten lisäysten osuudet ovat suunnilleen samansuuruisia. Tässä kohtaa on kuitenkin myös otettava huomioon, että hänen analysoima sivumäärä on vain noin puolet siitä sivumäärästä, jota itse olen analysoinut. Edellä mainitun perusteella vertailu Havuselan (2011) tuloksiin on joka tapauksessa tehtävä varauksellisesti. Myös Pitkäniemi (2006) on analysoinut Mauri Kunnaksen kuvakirjoja, mutta semanttinen analyysi oli toki vain pieni osa sitä tutkielmaa. Hän löysi kahdesta eri käännöksestä kymmeniä lisäyksiä, mutta hän ei ole erikseen eritellyt semanttisia ja eksplisiittisiä lisäyksiä. Sen lisäksi hän kertoo jaotelleensa jotkin semanttiset muutokset jopa useampaankin kategoriaan, jos rajanveto on ollut vaikeaa. (Pitkäniemi 2006: 58–59) Sen perusteella tuloksemme eivät mielestäni ole vertailukelpoisia. Seuraavaksi esittelen aineistoni semanttisia lisäyksiä tarkemmin.

4.1.1 Semanttiset lisäykset

Aineistossani on 12 lisäystä, jotka mielestäni ovat semanttisia, eli ne tuovat käännökseen uusia olennaisia merkityskomponentteja. Määrä on niin pieni, ettei tässä tapauksessa voida mielestäni erotella tyypillisiä muutoksia. Esittelen seuraavaksi neljä esimerkkiä semanttisista lisäyksistä.

Esimerkissä 4 olen kursivoinut kaksi lausetta, jotka lisäävät käännökseen uutta semanttista tietoa. Esittelen tässä pidemmän tekstiosion, jotta konteksti käy tarkemmin selville.

- (4) Turun linna toimi vähän aikaa Eerikin vankilana. Siellä hän ja Kaarina saivat viettää jokseenkin mukavia aikoja, kunnes pari erotettiin toisistaan. Sen jälkeen Eerik vain tuijotteli ulos ikkunasta päivät pitkät ja kulutti kyy-närpäyttensä jäljet kiviseen ikkunalautaan, kunnes hänet vietiin Ruotsiin. (KSH s. 14)

Först satt Erik inspärerad på Åbo slott. Där hade han och Karin det ganska bra, men sedan förflyttades de till slottet i Västerås. Småningom skickades Karin tillbaka till Finland och Erik blev ensam. Efter det satt han och stirrade ut genom fönstret från morgon till kväll, och hans armbågar nötte allt djupare gropar i fönsterbrädet av sten. (HH s. 14)

Esimerkissä mainittu henkilö on kuningas Eerik XIV. Hän oli henkisesti epävakaa ja kärsi vainoharhaisuudesta, minkä seurauksena hän murhautti useita aatelisia, koska hän luuli

heitä vihollisiksi. Noin vuosi myöhemmin Eerik ja hänen vaimonsa Kaarina Maununtytär vangittiin ja hänen Juhana-veljestään tuli Ruotsin uusi kuningas. Eerik joutui viettämään loppuelämänsä vankilassa. (Harrison 2010) Yli kahdeksanvuotisen vankeuden aikana Eerik siirrettiin linnasta toiseen useita kertoja. Ensin Eerikkiä ja hänen vaimoaan pidettiin vajaan vuoden Tukholman linnassa, minkä jälkeen odotti vuoden vankeus Turun linnassa. Käännöksessä mainittu Västeråsin linna oli viides vankila, johon Eerik ja hänen vaimonsa siirrettiin. Siellä pariskunta erotettiin ja Kaarina lähetettiin takaisin Suomeen. Sen jälkeen Eerik ehti viettää useita vuosia vankilassa Ruotsissa, kunnes hän kuoli vuonna 1577. (Andersson 2019) Käännöksessä kursivoidut lauseet olen laskenut semanttisiksi lisäyksiksi, koska ne antavat tarkempia tietoja tapahtumista kuin lähtöteksti. Lähtötekstiä voidaan tässä kohtaa pitää virheellisenä: siinä väitetään, että pari erotettiin jo Suomessa ja että vain Eerik olisi lähetetty Ruotsiin. Käännös on tässä totuudenmukaisempi, vaikka sekin vähän epätarkka. Se antaa nimittäin ymmärtää, että pariskunta olisi siirretty Turun linnasta suoraan Västeråsiin. Päätin kuitenkin käsitellä kyseistä lausetta ensisijaisesti semanttisena lisäyksenä. Kappaleen ensimmäistä virkettä käsittelen toki semanttisena virheenä luvussa 4.4.

Esimerkissä 5 on lisätty merkityskomponentti, joka saa käännöksessä päälauseen roolin. Käännösvirke väittää jotain, mitä ei ole lähtötekstissä.

- (5) – Me luettiin koulussa historiantunnilla Suomen kansallisrunoilijasta, Runebergista. Joku mun isomummuni kuulemma tunsii Runebergin, sanoo Koiramäen Eemil. (KSH s. 80)
- Vi läste i skolan om Finlands nationalskald Runeberg. *Pappa säger att nån gammelfarmor till oss kände honom, säger Hundbackens Emil.* (HH s. 80)

Esimerkki 5 on poimittu kirjan epilogista ja kyseessä on täysin fiktiivinen tilanne. Lähtötekstissä ei kerrota, mistä Eemil on saanut tietoa hänen sukulaisensa ja Runebergin tuttavuussuhteesta. Käännökseen on lisätty tarkennus, jonka olen luokitellut semanttiseksi lisäykseksi. Sen mukaan Eemilin isä on se, joka on välittänyt tiedon eteenpäin. Lisäyksen ansiosta ilmaisu tulee mielestäni elävämmäksi ja luonnollisemmaksi verrattuna suorem-

paan käännökseen: *Nån gammelfarmor till mig kände tydligen honom [...]*. Lähtökielillä ilmaisulla on enemmän puhekielisiä piirteitä. Lisäys sopii hyvin kyseiseen repliikkiin, jossa lapsi itse kertoo asiasta. Sen perusteella en näe lisäyksessä mitään ongelmaa. Esimerkin 6 lähtötekstissä on käytetty kiertoilmaisua, kun taas käännöksessä on annettu tarkempia tietoja tekijästä.

- (6) Venäjä halusi Ruotsin valtaistuimelle oman suosikkinsa, saksalaisen Adolf Fredrikin. (KSH s. 58)

Rysslands kejsarinna Elisabet ville ha sin favorit, den tyske Adolf Fredrik, på den svenska tronen. (HH s. 58)

Lähtötekstissä kerrotaan, että *Venäjä* halusi nähdä tietyn henkilön Ruotsin kuninkaana. Kyseessä on metaforan kaltainen ilmaisu, jota kutsutaan *metonymiaksi*. Siinä käytetään kiertoilmaisua, jolloin kohdetta kuvaava sana ”korvataan joko konkreettisesti tai abstraktisti sukua olevalla sanalla” (Tieteen termipankki 2019). Käännöksestä käy taas selvästi ilmi, että käytännössä oli tietysti ilmielävä ihminen, jolla oli tässä mielipide. *Keisarinna Elisabetia* ei mainita missään lähtötekstissä, joten kääntäjä on tässä lisännyt uutta semanttista tietoa. Lisäys tuo konkretiaa virkkeeseen ja on mielestäni tässä parempi ratkaisu kuin suora käännös.

Aineistossa on kaksi esimerkkiä siitä, kun kääntäjä lisätyn määritteen avulla on muodostanut yhdyssanan. Esimerkissä 7 nähdään sellainen muutos.

- (7) – Jos meidän Klaus eläisi, niin luulenpa, että teidän armonne olisi itse saanut selkäsaunan jo pihalla, vastasi marskin Ebba-rouva. (KSH s. 29)

– Om vår Klas levde tror jag minsann att ers nåd hade fått stryk redan ute på *slottsgården*, svarade marskens änka Ebba. (HH s. 29)

Tässä mainittu Klaus Fleming toimi Suomen armeijan ylipäällikkönä kuninkaan Sigismundin hallitusaikana. Sigismundin kruunun anasti kuitenkin hänen setänsä Kaarle, josta tuli Ruotsin uusi kuningas nuijasodan jälkeen. Kaarle matkusti Suomeen kukistamaan häntä vastaan taistellutta Flemingiä, mutta tämä oli jo ehtinyt kuolla ennen kuninkaan saapumista. Erään tarun mukaan Kaarle olisi avannut Flemingin arkun Turun linnassa varmistaakseen tämän kuolleen. Siinä yhteydessä hän olisi vetänyt Flemingiä parrasta ja

todennut, että tämän pää ei olisi kovin lujassa, jos hän nyt eläisi. (Harrison 2018) Kunnaksen versiossa tapahtumasta Ebba-lesken vastaus siihen nähdään yllä olevassa esimerkissä. Lähtötekstistä ei ilmene, missä kaupungissa tai rakennuksessa tämä tapahtui. Sen perusteella lasken sanan *slott*, eli 'linna', semanttiseksi lisäykseksi, joskin kyseessä on pieni sellainen. On totta, että Kaarle valloitti Turun linnan, jossa Ebba-leski oleskeli Flemingin kuoleman jälkeenkin, mutta loput tarinasta on toki vain myytti. Tapahtuma kuvataan joka tapauksessa Albert Edelfeltin öljymaalauksessa *Kaarle-herttua herjaa Klaus Flemingin ruumista* vuodelta 1878. (Harrison 2018) Hauska sivuseikka on tässä, että Kunnas on kirjassaan tehnyt oman mainion versionsa Edelfeltin teoksesta.

4.1.2 Eksplisiittiset lisäykset

Olen poiminut aineistostani 69 eksplisiittistä lisäystä, jotka eivät siis sinänsä tuo käännökseen varsinaista uutta tietoa. Ne saattavat kuitenkin eri tavalla vaikuttaa tekstiin ja esimerkiksi helpottaa sen ymmärtämistä (Ingo 2007: 123–124). Esittelen seuraavaksi kymmenen esimerkkiä tämänkaltaisista muutoksista. Tässä kategoriassa voi helpommin tunnistaa erilaisia lisäysten tyyppejä.

Käännökseen on lisätty paljon tarkentavia sanoja ja ilmaisuja, jotka on mainittu myös muualla tekstissä, suoraan tai epäsuorasti. Tässä pari esimerkkiä siitä:

- (8) Eerik epäili Turun linnassa asuvaa Juhana-herttuaa vehkeilystä, hyökkäsi Turkuun ja vangitsi Juhanan ja tämän puolison Katariina Jagellonican. (KSH s. 14)

Erik fick för sig att *hans bror*, hertig Johan som bodde på Åbo slott, myglade bakom ryggen på honom. Han anföll Åbo och tog Johan och hans gemål Katarina Jagellonica till fånga. (HH s. 14)

- (9) Ilmoille tuprunneet hiukkaset estivät auringonsäteiden täyden pääsyn maapallolle. (KSH s. 23)

De *små sotpartiklarna* spred sig i luften och hindrade solstrålarna från att nå fram *till växterna* på jordytan. (HH s. 23)

Esimerkissä 8 kääntäjä muistuttaa lukijaa siitä, että Juhana-herttua on kuningas Eerikin veli. Lisäys ei ole välttämätön, koska asiasta on kerrottu jo tekstin alussa. Toisto voi kuitenkin auttaa varsinkin lapsilukijan muistia, koska kyseisessä tekstiosiossa mainitaan useita nimiä. Toisessa esimerkissä (9) kääntäjä on tehnyt useita pieniä lisäyksiä: *små, sot- ja till växterna*. Virke kuuluu osioon, jossa kerrotaan vuodesta 1601 – ”yksi historian pahimmista katovuosista” – jota kutsutaan suureksi olkivuodeksi (KSH s. 23). Katovuosi lienee ollut edellisenä vuonna Perussa tapahtuneen tulivuorenpurkauksen seuraus. Sana *små* on periaatteessa turha lisäys, koska hiukkaset eivät voi olla muuta kuin ’pieniä’. Tämä on tuskin kaikille lukijoille itsestään selvää. *Sot*, eli ’noki’, tarkoittaa *palamisessa syntyvää hienojakoista hiiltä* (MOT Kielitoimiston sanakirja 2019). Jos oikein tarkkoja ollaan, sana ei siksi sovi tulivuoresta purkautuvan aineen nimitykseksi. Myös *tuhka* tarkoittaa palamisjäännöstä, joten sekin on tulivuorenpurkauksen yhteydessä itse asiassa yhtä harhaanjohtava nimitys. Siitä huolimatta puhutaan usein *vulkaanisesta tuhkasta*. Sillä tarkoitetaan *tulivuoresta purkautuvaa jauhemaista kiviainesta* (MOT Kielitoimiston sanakirja 2019). Tämän perusteella olisi ollut parempi käyttää sanaa *askpartiklar*, jos halutaan käännöksessä täsmentää sanaa *partiklar*. Hyvin harva lukija kiinnittänee kuitenkaan tähän huomiota. Lopuksi kääntäjä tarkentaa myös, että auringonsäteet eivät saavutaneet maapinnan *kasveja*. Myös tämä lisäys voi auttaa lapsilukijaa ymmärtämään, mitä *missväxtår* eli ’katovuosi’ tarkoittaa käytännössä, sillä asiaa ei selitetä sen tarkemmin lähtötekstissä.

Ainakin viimeksi mainittu lisäys voitaisiin myös kategorisoida ensisijaisesti pragmaattisena lisäyksenä. Todettakoon lisäksi, että käännösvirkkeen subjektin määräisen muodon käyttö (esimerkissä 9) ei ole paras mahdollinen ratkaisu, koska kyseisiä hiukkasia ei ole mainittu aikaisemmin tekstissä. Pienen *joka*-pronominin lisäys auttaisi toki: (*De små sot/ask*)*partiklarna som* *spred sig i luften hindrade solstrålarna [...]*. Toinen vaihtoehto olisi epämääräiseen muodon käyttö: *Små sot/askpartiklar spred sig i luften och hindrade solstrålarna [...]*.

Useampaan kohtaan kääntäjä on lisännyt tekstiin tarkentavia sanoja tai lauseita, joiden sanoma ilmenee myös viereisistä kuvista. Esimerkissä 10 kokonainen lause on lisätty käännökseen.

- (10) Vääräleuka-Leena sattui kulkemaan siitä ohi, ja parantaja kun oli, huomasi kiven juurella muutamia lääkkeiksi sopivia kasveja. (KSH s. 50)

Knipsluga Lena råkade gå förbi. Som den kloka gumma hon var fick hon syn på några örter som man kunde läka krämpor med. *Hon böjde sig ner och plockade dem.* (HH s. 50)

Kyseisellä sivulla on iso kuva muuan Rupuisten kartanon lehmihaasta, ja esimerkissä oleva teksti on sijoitettu kuvan sisälle. Aivan tekstikappaleen yläpuolella Vääräleuka-Leena seisoo kumarassa. On ilmeistä, että parantajaekko on tutkimassa kiven juurella kukkivia kasveja. Siten käännökseen on tehty eksplisiittinen lisäys, jota voitaisiin katsoa tarpeettomaksi. Toki on myös mahdollista, ettei hän sitten poiminutkaan tutkimiensa kasveja. Sen tulkinnan perusteella yllä oleva lisäys voitaisiin jopa kategorisoida semanttiseksi. Joka tapauksessa kääntäjä on ehkä tässä halunnut varmistua siitä, että lukija kiinnittää erityistä huomiota parantajan tekemisiin. Myöhemmin tekstissä sillä on nimittäin merkitystä, että Vääräleuka-Leena ”oli pyllistänyt tilan lehmille” (KSH s. 50).

Myös esimerkissä 11 käännökseen on lisätty pitempi, selittävä lause. Tämä tekstiosio osoittaa myös, minkälaisia haasteita kääntäjälle saattaa tarjota se, että lähtötekstissä viitataan eri kieliin.

- (11) Hän oli saksalainen kauppias, mutta osasi puhua vähän suomeakin. – Ei talonpoika eikä sotilas tarvitse ossa lukke! Semmonen painotyö kallis, suuri tuhlau. Onko maisteri Mikael vähän hölmö? (KSH s. 11)

Han var en tysk köpman som hade lärt sig lite finska, *och nu sa han med sin tyska brytning*: – Inte behöfer bonden och soldaten läsa kunna! Trycka sådana bücher bara stort slöseri är! Magister Mikael är kanske dum i kopfen? (HH s. 11)

Kauppias von Allenpap ihmettelee, miksi Mikael Agricola haluaa tuhlata aikaa ja rahaa suomenkieliseen aapiseen. ”Onko se mikkän oikke kielikän”, miettii kauppias (KSH s. 11). Käännöksen lisäyksessä tarkennetaan, että hän puhui suomea saksalaisella korostuksella. Korostus tulee toki selvästi esille esimerkiksi sanoissa *bücher* ja *kopfen* sekä saksan kielelle tyypillisessä sanajärjestyksessä. Koska saksa ja ruotsi ovat sukulaiskieliä, vieraan korostuksen osoittaminen toimii itse asiassa paremmin ja luonnollisemmin käännökseen. Toisaalta lapsilukija ei välttämättä tunnista saksan kielen piirteitä, eikä siten ymmärtäisi asiaa ilman selitystä. Sen perusteella lisäys on ehkä tarpeellinen tässä, jos virke muuten

käännetään suoraan. Mietin kuitenkin, että jopa poisjätö tai kiertoilmaisu olisi tässä saatanut olla perusteltu. Maininta siitä, että kauppias osasi vähän suomea on nimittäin hie-
man omituinen käännöksessä, jossa hänen repliikkinsa kuitenkin lausutaan ruotsin kie-
lellä. Vaihtoehtoinen käännös voisi täten olla: *Han var en tysk köpman och talade därför
med (tysk) brytning* – tai *Han var en köpman från Tyskland och talade därför med tysk
brytning*.

Havusela (2011: 58) kertoo, ettei hän analyysissaan ole ottanut huomioon kääntäjän li-
sämiä adverbeja tai muita ”pikkusanoja”, kuten esimerkiksi *också, dessutom, ändå ja
alltid*. Havuselan (emt.) perustelun mukaan ne eivät ole niin merkittäviä sadun sisällön
kannalta, ja lisäksi on vaikea päätellä, miksi kääntäjä ylipäätään on tehnyt näitä lisäyksiä.
Itse olen kuitenkin sisällyttänyt vastaavia sanoja analyysiini ottaen tietysti huomioon esi-
merkiksi tekstiyhteyden ja kielten välisiä eroja. Tässä yhteydessä ne käsitellään ekspli-
siittisinä lisäyksinä ja luvussa 4.2.2 taas implisiittisinä poisjättöinä, jos ne on jätetty pois
käännöksestä. Vaikka kyseiset sanat eivät tuo tekstiin uutta – tai poista siitä – varsinaista
semanttista tietoa, ne voivat tavalla tai toisella kuitenkin vaikuttaa tekstiin, minkä tosiaan
myös Havusela (emt.) myöntää. Sen perusteella en pidä näitäkään muutoksia täysin mer-
kityksettöminä. Sen seuraavat neljä esimerkkiäni myös osoittanevat.

Muutamahan kohtaan kääntäjä on tehnyt lisäyksiä, jotka eivät sinänsä välitä uutta tietoa,
mutta sen sijaan ne parantavat tekstin sidoksisuutta. Tämä näkyy esimerkeissä 12 ja 13.

- (12) Kun Eerik otti hengiltä Ruotsin ylhäisiä, hänet vangittiin ja Juhanasta tuli
Ruotsin kuningas. (KSH s. 14)

När Erik hade tagit livet av några adelsmän sattes han *själv* i fängelse och
Johan blev kung. (HH s. 14)

- (13) Kaarle kiukustui niin että kuoli. (KSH s. 23)

Den här gången blev Karl så ilsken att han dog. (HH s. 23)

Esimerkissä 12 oleva sana *själv*, eli ’itse’ (MOT Pro Ruotsi 2019), viittaa siihen tosiasia-
aan, että kuningas Eerik XIV oli aikaisemmin vanginnut Juhana-veljensä. Nyt osat olivat
siis vaihtuneet. Esimerkissä 13 mainittu kuningas Kaarle IX oli aikaisemminkin saanut

raivokohtauksen, kun hän yritti kerätä lisää rahaa sodankäyntiin, mutta viimeinen raivo-kohtaus osoittautui sitten kohtalokkaaksi. Siihen perustuu ilmaus *den här gången*, 'tällä kertaa' (MOT Pro Ruotsi 2019). Edellä mainitut yhteydet ilmenevät toki implisiittisesti lähtötekstistä, mutta sidoskeinoina toimivat sanat tekevät näissä tapauksissa molempien esimerkkien käännöksistä sujuvampia ja johdonmukaisempia.

Aineistossani on myös muutama esimerkki siitä, kun käännökseen on lisätty esimerkiksi tarkentavia tai vahvistavia adverbeja tai attribuutteja. Sellaisia nähdään esimerkeissä 14 ja 15.

- (14) Pojasta odotettiin säihkyvää neroa, mutta hän olikin vaatimaton ja kömpelö tuppisuu. (KSH s. 41)

Alla väntade sig att sonen skulle bli ett strålande geni, men han visade sig vara en *ganska* klumpig och anspråkslös medelmåtta. (HH s. 41)

- (15) Yksi kreivin ajan parannuksista oli postin perustaminen. (KSH s. 44)

En av de *många* förbättringarna under grevens tid var posten. (HH s. 44)

Esimerkissä 14 kääntäjä on lisännyt adverbien *ganska*, eli 'melko' (MOT Pro Ruotsi 2019). Sen ansiosta lausunto tulevan kuninkaan Kaarle XI:n kyvyistä on käännöksessä vähän varovaisempi. Tämä lisäys olisi voitu luokitella myös vivahde-eroksi. Tässä kohdassa kääntäjä on periaatteessa ottanut kantaa lähtötekstin väittämään, mikä toki voidaan kyseenalaistaa. Esimerkissä 15 kääntäjä korostaa, että myönteisiä muutoksia ja uutuuksia oli kreivi Pietari Brahen aikana *monta*. Tämä käy toki ilmi myös epäsuorasti kirjan edellisessä osiossa.

Mitä kuninkaiden nimiin tulee, kääntäjä on useampaan kohtaan valinnut eri ratkaisun kuin lähtötekstin kirjoittaja. Tässä pari esimerkkiä siitä:

- (16) Nyt Kaarle alkoi peruuttaa lahjoituksia. (KSH s. 41)

Nu började Karl *Gustav* ta tillbaka gåvorna. (HH s. 41)

- (17) Kustaa, kiihkeä protestantti, lähti puolustamaan uutta uskoa. (KSH s. 30)

Gustav Adolf var en ivrig protestant och gick ut i krig för att försvara den nya tron. (HH s. 30)

Kunnas on näissä tapauksissa valinnut tuttavallisen tyylin ja mainitsee vain kuninkaiden ensimmäisen etunimen. Kääntäjän ratkaisua voidaan kuvailla kompromissiksi, koska hänkään ei mainitse kuninkaiden täydellisiä nimiä järjestysnumeroineen: *Kaarle X Kustaa* (esimerkki 16) ja *Kustaa II Aadolf* (esimerkki 17). Esimerkissä 16 kääntäjän ratkaisu voidaan katsoa paremmaksi, koska samalla sivulla esitellään myös toinen Kaarle-kuningas, eli Kaarle XI. Vaikka nimien käyttö todennäköisesti ei aiheuta sekaannusta tässä kontekstissa, molempien etunimien mainitseminen on kuitenkin selkeämpää. Voidaan toisaalta väittää, että esimerkissä 17 olisi taas ollut parempi mainita vain etunimi *Gustav* tai sitten täydellinen nimi – *Gustav II Adolf*. Nimeen *Gustav Adolf* (ilman järjestysnumeroa) liitetään nimittäin yleensä Ruotsin nykyisen kuninkaan isä, perintöruhtinas Gustav Adolf, joka kuoli lento-onnettomuudessa vuonna 1947. (Murray 2019) Asiasta tietämätön – tai muuten hyvätahtoinen lukija – ei kuitenkaan kiinnitä tähän huomiota. Onhan siitä kuitenkin jo 400 vuotta, kun Kustaa II Aadolf hallitsi, joten sekaannusta ei tässäkään taida syntyä. Voidaan todeta, että kääntäjän ratkaisulla on tässä hyvin pieni merkitys.

4.1.3 Yhteenvedo lisäyksistä

Tutkimusaineistossani on yhteensä 81 lisäystä, mikä on noin 34 % kaikista muutoksista. Lisäyksistä 12 on semanttisia ja 69 on eksplisiittisiä lisäyksiä. Semanttisten lisäysten ryhmässä on sekä pitempiä ilmaisuja että yksittäisiä sanoja ja määritteitä. Niiden pientä lukumäärää voidaan pitää myönteisenä asiana. Kaksi semanttista lisäystä oikaisevat lähtötekstissä esiintyviä virheitä, mikä on myönteinen asia. Toisaalta yksi maninituista lisäyksistä on itsekin hieman harhaanjohtava, eikä siksi ole täysin onnistunut. Jotkin semanttiset lisäykset ovat myönteisiä tekstin informatiivisuuden ja sujuvuuden kannalta, mutta on myös muutama lisäys, jonka vaikutus tekstiin on lähes olematon, ja ainakin niitä voidaan siksi pitää turhina.

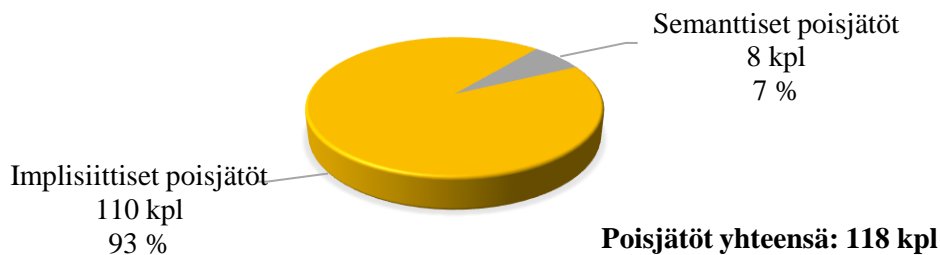
Useimmat eksplisiittiset lisäykset aineistossani välittävät tietoa, jota lähtötekstissä on ilmaistu vain epäsuorasti tai joka näkyy kuvista. Toisissa tapauksissa toistetaan sellaista, mikä on jo aikaisemmin tekstissä ilmaistu selvin sanoin. Analysoimani eksplisiittiset lisäykset ovat muun muassa nimiä sekä tarkentavia attribuutteja ja adverbeja. Kyseessä on sekä yksittäisiä sanoja että pitempiä lauseita ja kokonainen virkekin. Lisäyksillä on

useimmissa tapauksissa myönteinen vaikutus tekstiin, koska ne voivat helpottaa tekstin ymmärtämistä. Useat niistä toimivat lisäksi sidoskeinoina, jotka parantavat tekstin sidoksisuutta ja johdonmukaisuutta. Jotkin eksplisiittiset lisäykset eivät käytännössä kuitenkaan tuo tekstiin enempää lisäarvoa, jolloin niitä voidaan pitää aiheettomina.

4.2 Käännöksen poisjätöt

Tutkimusaineistossani on yhteensä 118 poisjättöä, joista 8 on semanttisia poisjättöjä ja 110 on implisiittisiä poisjättöjä. Poisjätöt esitellään kuviossa 4.

Kuvio 4. Käännöksen poisjätöt

Kuten kuvio 4 osoittaa, suurin osa eli 93 % poisjätöistä on implisiittisiä. Tämäkin tulos oli odotettavissa ja tarkoittaa, että kääntäjän tekemät poisjätöt eivät semanttisesta näkökulmasta ole kohtalokkaita.

Kuten mainitsin luvussa 4.1, Havusela (2011: 38, 61) kertoo ottaneensa huomioon vain ”merkittävimmät” lisäykset ja poisjätöt. Sen seurauksena hänen sisällyttämä poisjättöjen määrä hänen analyysissään on molemmissa teoksissa alle 15, eli vielä pienempi kuin lisäysten määrä. Högnabba (2017: 51) ja Sundelin (2018: 45) ovat poimineet aineistoistaan huomattavasti enemmän poisjättöjä. Heidän esittelemänsä semanttisten ja implisiittisten poisjättöjen osuudet ovat lähestulkoon samat kuin minun tulokseni, joskin semanttisten

poisjättöjen osuus on hieman isompi heidän aineistoissaan. Seuraavaksi esittelen aineistoni semanttisia poisjättöjä tarkemmin.

4.2.1 Semanttiset poisjätöt

Aineistossani on vain 8 lisäystä, jotka mielestäni ovat semanttisia, eli ne poistavat tekstistä olennaisia merkityskomponentteja. Ingo (1990: 294) huomauttaa, että poisjätöt yleensä ovat tuloksen kannalta kohtalokkaampia kuin lisäykset, koska ne tekevät tekstistä köyhemmän ja saattavat haittaa sanoman perillemeno. Vaikka tässä puhutaan *olennaisista merkityskomponenteista*, se ei minun mielestäni kuitenkaan tarkoita, että semanttista poisjättöä tämänkaltaisessa teoksessa välttämättä tulisi aina pitää kohtalokkaana tai että se jollain tavalla vaikuttaisi lukuelämykseen. Kuvakirjan kääntämisessä on semanttisen sisällön lisäksi hyvin paljon seikkoja, jotka pitää ottaa huomioon. Teoksen kääntäjä Enckell (2019) toteaa, että aineistona käyttämäni tekstilajiin liittyy paljon vaatimuksia, jotka joskus ovat myös ristiriidassa toistensa kanssa. Kuten oli semanttisten lisäysten laita, myös semanttisten poisjättöjen määrä aineistossani on niin pieni, ettei ole mielekästä puhua tyypillisistä muutoksista. Esittelen tässä kolme esimerkkiä semanttisista poisjätöistä.

Esimerkissä 18 kääntäjä on jättänyt pois substantiivin määritteen.

(18) Ihmiset söivät sammaleista ja *haavankuorista* tehtyä leipää. (KSH s. 23)

Man åt bröd av mossor och bark. (HH s. 23)

Lähtötekstissä kerrotaan, että ihmiset käyttivät nimenomaan *haavankuorta* leipomiseen. Tätä ei mainita käännöksessä, joten olen luokitellut tämän semanttiseksi poisjätöksi. Toisaalta voidaan olettaa, että kuorta otettiin useasta eri puulajista, eikä vain haavoista. Siinä mielessä poisjätö ei mielestäni ole mitenkään vakava.

Esimerkissä 19 käännöksestä on jätetty pois pikkuvihan aikaa kuvaileva adjektiivi.

(19) Suomi miehitetiin. Miehitysaika ei kuitenkaan ollut yhtä pitkä *ja raskas* kuin isoviha, ja sitä kutsutaankin pikkuvihaksi. (KSH s. 58)

Finland ockuperades, den här gången för en kortare tid än under stora ofreden. Därför kallas tiden för lilla ofreden. (HH s. 58)

Tässä kerrotaan käännöksessä, että pikkuviha kesti lyhyemmän ajan, mutta käännöksen lukija ei saa tietää, että Suomi tällä kertaa pääsi myös vähän helpommalla. Kyseessä on mielestäni semanttinen poisjätto, johon yksi syy lienee tilan puute. Kirjan edellisessä luvussa kerrotaan siitä, miten suomalaiset joutuivat kärsimään isonvihan aikana mutta toisaalta myös tekivät vastarintaa.

Esimerkissä 20 käännöksestä on jätetty pois adverbi.

(20) – Me luettiin koulussa *historiantunnilla* Suomen kansallisrunoilijasta, Runebergista. (KSH s. 80)

– Vi läste i skolan om Finlands nationalskald Runeberg. (HH s. 80)

Kirjan epilogissa esitellään Koiramäen Eemiliä, jonka esi-isät ja -äidit ovat esiintyneet kirjan tarinoissa. He ovat eläneet mullistavia ja jännittäviä historiallisia aikoja, joista hän saa lukea koulussa. Yllä olevassa esimerkissä ei kerrota käännöksessä, että Eemil on luenut Runebergista historiantunnilla. Siitä ei kontekstikaan kerro, ja periaatteessa kyseessä olisi voinut olla myös esimerkiksi äidinkiellentunti. Siksi olen luokitellut tämän semanttiseksi poisjätöksi, joskaan kyseessä ei tässäkään ole mikään kohtalokas sellainen.

4.2.2 Implisiittiset poisjätöt

Olen poiminut aineistostani 110 implisiittistä poisjättöä, joten niiden määrä on huomattavasti suurempi kuin semanttisten poisjätöjen määrä. Nämä poisjätöt eivät poista tekstistä varsinaista semanttista tietoa, mutta ne saattavat toki häiritä sanoman perillemenoaa, jos lukija ei huomaakaan vain epäsuorasti ilmaistua seikkaa (Ingo 1990: 294). Esittelen seuraavaksi 14 esimerkkiä implisiittisistä poisjätöistä, joista osaa voitaisiin kutsua tyyppiesimerkeiksi ja osa ovat omaleimaisempia.

Luvussa 4.1.2 totesin, että kääntäjä on tehnyt joitain eksplisiittisiä lisäyksiä, jotka edistävät tekstin sidoksisuutta. Toisaalta on myös runsaasti esimerkkejä poisjätetyistä sanoista,

jotka olisivat täyttäneet saman tehtävän. Tässä ryhmässä adverbiksi *kuitenkin* on aineistosani se, joka useimmiten on jätetty kääntämättä. Sitä ei tosiaan aina ole tarvetta kääntää, mutta usein se toimii sidoskeinona, kuten esimerkeissä 21 ja 22.

- (21) Ylivoimaiset venäläiset rökittivät sen *kuitenkin* pahanpäiväisesti Napuen taistelussa Pohjanmaalla. (KSH s. 53)

Den fick stryk så det visslade om det av de övermäktiga ryssarna i slaget vid Storkyro i Österbotten. (HH s. 53)

- (22) Kalansa herttua *kuitenkin* osti tämän jälkeen toiselta kauppiaalta, Särkijärven Morttelta. (KSH s. 16)

Hädanefter köpte hertigen sin fisk hos en annan fiskhandlare, Mårten från Rimito. (HH s. 16)

Ensimmäinen virke (esimerkki 21) liittyy kertomukseen isostavihasta, kun Venäjä hyökkäsi Suomeen. Sitä edeltävässä virkkeessä kerrotaan, että suomalaiset toki olivat saaneet jonkinlaisen armeijan kokoon, vaikka moni sotilas oli Euroopan sotatantereilla. Tässä tapauksessa adverbiksi *kuitenkin* tehtävänä on osoittaa vastakkainasettelua tai vertailua: vaikka saatiin kokoon pieni suomalaisarmeija, se ei estänyt venäläisiä valloittamasta maata – se oli loppujen lopuksi yhdentekevää. *Kuitenkin* voisi tässä kääntää rinnastuskonjunktioilla *men* tai adverbilla *ändå* tai *likväl* (MOT Pro Ruotsi 2019). Toisessa esimerkissä (22) on kyse siitä, että Juhana-herttua oli aina ostanut kalansa kalakauppias Ollilta. Tämä oli lähellä joutua vankilaan, kun yksi hänen kaloistaan ”pamautti pyrstöllään herttuan Aurajokeen” (KSH s. 16). Olli välttyi vankeusrangaistukselta, mutta ei saanut enää myydä herttualle kalaa. Tässäkin olisi hyvä käyttää sidossanaa, esimerkiksi *men*, *i alla fall*, *ändå* tai *däremot* (MOT Pro Ruotsi 2019). Käännöksestä ei ole siis jätetty pois olennaisia merkityskomponentteja, mutta sidossanojen avulla kyseiset virkkeet ja niiden välittämä sanoma saadaan kytkettyä toisiinsa paremmin.

Seuraavat kaksi esimerkkiä ovat samantyyppisiä kuin edellä mainitut esimerkit:

- (23) Sota *toki* jatkui *vielä* vuosikausia. (KSH s. 30)

Efter det fortsatte kriget i årtal. (HH s. 30)

- (24) Särkijärven pariskuntakin pääsi kurkistamaan uuden juhlakerroksen saliin. (KSH s. 18)

Mårten och hans fru fick titta in i salen på den nya festvåningen. (HH s. 18)

Sanaa *toki* (esimerkki 23) käytetään usein vahvistussanana, joten sitä ei aina tarvitse kääntää. Se voi toisaalta myös tarkoittaa ’sentään, kuitenkin, sittenkin, kaikesta huolimatta’ (MOT Kielitoimiston sanakirja 2019). Ennen kyseistä virkettä kerrotaan kirjassa, että myös mahtavan sotapäällikön Kustaa II Aadolfin onni loppui aikanaan, jolloin hän kaatui Lützenin taistelussa. Sidossanat ovat mielestäni tässä tarpeellisia, koska ne korostavat, että sodankäynti jatkui kuninkaan kuolemasta *huolimatta*. Sopivia sidossanoja ruotsin kielellä on tarjolla useita: *Kriget fortsatte ändå/likväl/likafullt/trots allt ännu i åratal*. Kyseisessä kohdassa on melko vähän tilaa tekstille, mikä voi olla syynä poisjättöön. Esimerkissä 24 liitepartikkeli *-kin* on kursivoitu. Myös näin pieni morfeemi täyttää tässä oma tehtävänsä. Kyseessä oleva pariskunta on jo esimerkissä 22 mainittu kalakauppias Särkijärven Mortte ja hänen vaimonsa. Käännöksessä kauppias on nimeltään ”Mårten från Rimito” (HH s. 18). Morfeemi *-kin* viittaa siihen, että toinen pariskunta oli saanut nähdä saman aikaisemmin. Kirjan edellisellä sivulla onnettoman Olli-kauppiaan (ks. esimerkki 22) vaimo kerskailee sillä, että herttua aina osti kalansa heiltä. ”Ollaan *kurkistettu juhlasaliinkin*”, vaimo toteaa ylpeästi (KSH s. 16). Sanat, jotka itse olen kursivoinut, esiintyvät myös yllä olevan esimerkin 24 virkkeessä, ja samaa pätee käännökseen. Myös käännöksessä olisi siis ollut helppo kytkeä mainitut tapahtumat toisiinsa, esimerkiksi näin: *Nu var det Mårten och hans fru som fick titta in i salen på den nya festvåningen*.

Esimerkeissä 25 ja 26 poisjätöt tekevät käännösvirkkeistä vähän epätarkkoja, joskin lukija saanee kontekstistakin riittävästi tietoa.

(25) Taistelun melske häipyi kokonaan *hänen mielestään*. (KSH s. 75)

Stridens larm var som bortblåst. (HH s. 75)

(26) [...] mutta kuninkaan ja hallituksen *määräykset* ja tiedotukset piti saada nopeasti viranomaisille maan syrjäisiinkin kolkkiin. (KSH s. 44)

Men kungens och regeringens underrättelser måste snabbt nå ämbetsmännen i rikets mest avlägsna hörn. (HH s. 44)

Esimerkin 25 virke on otettu tarinasta Suomen sodasta, jossa muuan Henrikki Remuliini esiintyy. Esikuvana on ilmeisesti toiminut Runebergin Vänrikki Stoolin tarinoista tuttu sankari Sven Dufva. Sotamies Remuliini on intohimoinen rumpali, joka naputtelee kaikkia esineitä, mistä ääntä lähtee. Kesken venäläisten hyökkäystä hän löytää kolme hylättyä sotilasrumpua. Tämä on Remuliinille vastustamaton mahdollisuus, joten hän unohtaa, että olisi pitänyt paeta ylivoimaisia venäläisjoukkoja. Remuliini rupeaa lyömään rumpuja vimmatusti. Poisjätö kyseisestä käännösvirkkeestä tekee siitä vähän epätarkan, joskin se välittää keskeisimmän sanoman. Kursivoidut sanat voitaisiin kääntää ilmaisulla *ur hans medvetande* (MOT Pro Ruotsi 2019). Silloin lukijalle olisi selvempää, että taistelun melske toki jatkui täysillä. Kyseessä oli vain se, että Remuliinin innostus sai hänet täysin unohtamaan häntä ympäröimän kaaoksen. Jos virkettä haluaisi yksinkertaistaa lapsia ajatellen, toinen, ei yhtä tarkka käänнос olisi: *Han glömde helt bort stridens larm.*

Esimerkki 26 on otettu tarinasta postin perustamisesta. Ruotsinkielisessä versiossa ei ole käännetty sanaa *määräykset* ja liitepartikkeliä *-kin*. Sanan *määräys* käännösvastine voisi olla *bestämmelser*, *föreskrifter* tai *order* (MOT Pro Ruotsi 2019). Varsinkin kaksi ensimmäistä ovat toki melko ylätyylisiä, mutta toisaalta sama voidaan väittää pätevän myös sanaan *underrättelser*. Käänöksessä jo oleva sana *underrättelser* välittänee kuitenkin josinansa keskeisimmät tiedot, joten poisjätö ei ole siinä mielessä vakava. Poisjätön syy voi tässä hyvin olla tilan puute, koska käännösteksti on tässä kohtaa muutenkin pitempi. Samassa virkkeessä esiintyvä morfeemi *-kin* olisi sen sijaan ollut hyvä kääntää pienellä adverbilla *också*. Näin myös käännösvirkkeen sanoma olisi, että tärkeät tiedotukset oli saatava *myös* maan syrjäisiin kolkkiin, eikä vain isompiin kaupunkeihin, mikä on suomenkielisen virkkeen epäsuorasti kertova sanoma.

Poisjätöt eivät aiheuta olennaisten merkityskomponenttien menetystä seuraavissakaan esimerkeissä, mutta ne tekevät käännösvirkkeistä vähän köyhempiä:

- (27) Uskottiin *kaiken maailman* juttuihin luudilla ja lehmillä lentelevistä noista [...] (KSH s. 49)

Man trodde på historier om häxor som flög på både kvastar och kossor [...] (HH s. 49)

- (28) [...] he kun eivät välittäneet *tuon taivaallista* hyvistä tavoista [...] (KSH s. 24)

De struntade i gott uppförande [...] (HH s. 24)

Esimerkin 27 ilmaisu *kaiken maailman* olisi voitu kääntää vastaavalla ilmaisulla *all världens*. Tämä olisi tehnyt lauseesta rikkaamman ja lisäksi se olisi ollut hyvä tekstin rytmin kannalta. En näe tässä mitään syytä poisjätön tekemiseen. Sama pätee myös esimerkkiin 28, jossa olisi voinut kirjoittaa: *De struntade blankt i gott uppförande* [...]. Ilmaisu *struntade blankt i* ei ole yhtä värikäs kuin suomen kielen *eivät välittäneet tuon taivaallista*, mutta se on joka tapauksessa vastaava idiomaattinen ilmaisu ruotsin kielellä.

Aineistossani on parisenkymmentä esimerkkiä siitä, kun käännöksestä on jätetty pois nimi, titteli, ammatti tai muu sellainen. Poisjätetty tieto kerrotaan kuitenkin muualla tekstissä, toki joskus sielläkin vain epäsuorasti. Esittelen seuraavaksi kaksi esimerkkiä siitä:

- (29) Hän oli opiskellut Saksassa *maisteriksi* ja oli ollut Martti Lutherinkin opilaana. (KSH s. 10)

Han hade studerat i Tyskland och varit elev hos självaste Martin Luther. (HH s. 10)

- (30) – Hoi *kauppias!* Mitä tänä maksa fiske? Me tarvita paljo kala! Herttuatar *Jagellonically* iso juhla, huuteli Juhana Ollille. (Herttua osasi vähän suomea.) (KSH s. 16)

- Hallå! Vad kostar fisken idag? Vi behöver mycket fisk! Hertiginnan ska ha fest! hojtade Johan till Lassi. (HH s. 16)

Esimerkissä 29 käänöksessä ei kerrota, että Mikael Agricola oli opiskellut maisteriksi. Myöhemmin tämä tulee kuitenkin esille – joskin epäsuorasti – kun tekstissä puhutaan *maisteri Mikaelista*, eli *magister Mikael*. Kääntäjä on saattanut haluta välttää toistoa, tai sitten poisjätto johtuu tilan puutteesta. Esimerkissä 30 ei mainita sanaa *kauppias* eikä herttuattaren nimeä käänöksessä. Lukija ymmärtää kuitenkin tekstiyhteydestä, että Juhana-herttua esittää kysymyksen kalakauppiaille. Herttuattaren nimi olisi selvyiden vuoksi kuitenkin hyvin voitu sisällyttää käännökseenkin, koska sitä ei mainita muualla kyseisessä kertomuksessa. Huomiota herättää tässä myös se, että herttuan puutteellinen suomen kielen taito ei tule esille käänöksessä. Koska ruotsi oli herttuan äidinkieli, asia

olisi käännöksessä vaatinut jonkinlaisia monimutkaisia selityksiä, jolloin tämä lukijan mielestä tuskin kuitenkaan olisi niin huvittavaa. Pragmaattisesta näkökulmasta on parempi jättää asiaa huomiotta, jolloin ei myöskään ole tarvetta kääntää suluissa olevaa virkettä. Tästä seuraa kuitenkin, että käännöksen lukijat eivät aina saa tietoa kirjassa esiintyvien henkilöiden kielellisistä haasteista. Tämä on esimerkki siitä, miten kääntämisen yhteydessä aina tai useimmiten väistämättä menetetään jotakin oleellista. Vastaavia tapauksia on myös muualla tekstissä. Yhdessä kirjan kohdassa tekstin viereinen kuva jopa pakottaa kääntäjän selittämään kyseisessä tilanteessa syntyneitä kielellistä sekaannusta, mikä lienee haastavaa käännettäessä Kunnaksen teosta muuhun kuin ruotsin kieleen.

Aineistossani on myös monta esimerkkiä siitä, kun käännöstekstistä poisjätetty seikka ilmenee myös kirjan kuvista, mikä tekee poisjätöstä implisiittinen. Tämä pätee muun muassa esimerkkiin 31.

- (31) Mutta tästä lähtien aina kun Kallen korvista alkoi nousta savua, Kaisa ripusti ukkonsa *aitan orrelle* puntarin koukkuun viilenemään. (KSH s. 28)

Varje gång det hädanefter började ryka ur öronen på Heikki lyfte Hebbla upp honom i vågkroken för att svalna. (HH s. 28)

Kirjassa olevasta kuvasta näkee, että puntarin koukku on kiinnitetty *orteen*, joskaan lukija ei voi tietää, että kyseessä on nimenomaan *aitassa* oleva orsi. Poisjätö ei voi tässä johtua tilan puutteesta, mutta sen sijaan ruotsinkielisestä virkkeestä tulisi melko kömpelö, jos yllä olevat sanat yritettäisiin sisällyttää virkkeeseen. Lukija saa tosiaan kontekstista kaikki oleelliset tiedot, tästä poisjätöstä huolimatta.

Viimeiset kolme esimerkkiä ovat semanttisten poisjätöjen rajalla, mutta päätin kuitenkin luokitella ne implisiittisiksi poisjätöiksi.

- (32) Kun Kaarle taas kerran yritti *turhaan* saada säädyt myöntämään lisää rahaa kanuunoihin, hän sai raivokohtauksen ja halvaantui. (KSH s. 23)

En gång när Karl igen försökte övertala ständerna att satsa mera pengar på kanoner fick han ett raseriutbrott och blev förlamad. (HH s. 23)

- (33) Hänen valmistamiensa ja *korjaamiensa* kenkien pohjista ei löytynyt koskaan reikiä, ja niillä pysyi pystyssä *hienompikin* herra tai rouva. (KSH s. 33)

I skorna som han tillverkade fanns det aldrig några hål. I dem kunde herrar och damer gå med stadiga steg. (HH s. 33)

- (34) Taloja poltettiin, *kansaa kuritettiin* ja vähäinenkin omaisuus ryövättiin armotta. (KSH s. 53)

De brände hus och rövade folk på minsta lilla egendom utan nåd. (HH s. 53)

Esimerkissä 32 sana *turhaan* kertoo, että jotakin tehdään ’tuloksettomasti’ (MOT Kielitoimiston sanakirja 2019). Lukijalle lienee tässä selvää, että kuningas Kaarle IX ei saanutkaan pyytämiensä rahoja. Käännöksessä olisi myös ollut hyvä käyttää käännösvastinetta *förgäves* (MOT Pro Ruotsi 2019). Toinen vaihtoehto olisi *utan framgång* tai *utan resultat*, mutta yksisanainen ilmaisu on suositeltavampi. Sana *försökte*, eli ’yritytti’, ilmaisee myös jossain määrin, että hän ei onnistunut tehtävässään. Siksi en luokitellut tätä semanttiseksi virheeksi. Esimerkissä 33 ei kerrota käännöksessä, että myös Hans-suutarin *korjaamat* kengät olivat moitteettomia. Ruotsinkielinen vastine olisi *reparera* (MOT Pro Ruotsi 2019). Pohdin tässä tapauksessa, että useimmat tietänevät suutarin myös korjaavan kenkiä, mutta en toki näe yhtäkään hyvää syytä tähän poisjättöön. Sanan *hienompikin*, ruotsiksi *också finare*, poisjätto on selvemmin implisiittinen, koska viereisestä kuvasta näkee tyytyväisen, hienoihin vaatteisiin pukeutuneen hattupäisen asiakkaan.

Esimerkissä 34 ilmaisu *kansaa kuritettiin* on jätetty kääntämättä. Ilmaisua on tärkeä merkityksenkantaja, koska isoviha oli ajanjakso täynnä raakaa väkivaltaa. Mauri Kunnas on kuitenkin kertonut isonvihan tapahtumista melko varovaisesti, mikä on ymmärrettävää lapsilukijoita ajatellen. Sana *kurittaa* tarkoittaa ’rangaista (ruumiillisesti)’ tai ’ojentaa’, ja esimerkkinä mainitaan MOT Kielitoimiston sanakirjassa (2019), että koiria tai lapsia voidaan kurittaa. Sopivaa käännösvastinetta ei kuitenkaan ole helppo löytää: *tukta* ja *aga* ovat tässä kontekstissa liian vanhanaikaisia. Sana *(be)straffa* ei myöskään ole ongelmaton, koska sen käyttö vaatisi melkein tarkennusta, *mistä* kansaa rangaistiin. (MOT Pro Ruotsi 2019) Tekstistä ja kuvista tulee myös melko hyvin esille se, että kansaa kohdeltiin kovakätisesti. Edellä mainitun perusteella en siksi ole luokitellut tätäkään semanttiseksi poisjätöksi.

4.2.3 Yhteenveto poisjätöistä

Tutkimusaineistossani on yhteensä 118 poisjättoa, mikä on noin 50 % kaikista muutoksista. Poisjätöistä 8 on semanttisia ja 110 on implisiittisiä poisjättöjä. Aineistoni semanttisten poisjätöjen ryhmä on siis varsin pieni, mutta samalla myös heterogeeninen. Toki on myös joitakin implisiittisiä poisjättöjä, jotka mahdollisesti olisi voitu luokitella semanttisiksi. Semanttiset poisjätöt aineistossani ovat yksinomaan yksittäisiä sanoja kuten tarkentavia adverbeja, attribuutteja, adjektiiveja sekä yksi verbikin. Ainakin muutama niistä olisi ollut hyvä sisällyttää myös käännökseen, mutta muuten en pidä näitä poisjättöjä kohtalokkaina tekstin ymmärrettävyyttä tai ylipäätään lukuelämystä ajatellen. Väittäisin jopa, että implisiittiset poisjätöt tässä tapauksessa ovat tekstin kannalta mielenkiintoisempia ja merkityksellisempiä kuin semanttiset poisjätöt. Vaikka niillä ei ole ratkaisevaa vaikutusta tekstin sisältöön, ne voivat kuitenkin vaikuttaa esimerkiksi käännöksen sujuvuuteen, sekä myönteisellä että kielteisellä tavalla.

Suurin osa implisiittisistä poisjätöistä on yksittäisiä adverbeja tai attribuutteja. Usein niiden välittämä tieto näkyy kuvista tai ilmaistaan muualla tekstissä, joskaan ei sielläkään aina suorasti. Osa poisjätöillä on jopa myönteinen vaikutus tekstiin, koska kyseisen merkityskomponentin sisällyttäminen johtaisi turhaan toistoon jopa saman virkkeen sisällä. Käännöksestä on kuitenkin myös jätetty pois melko paljon adverbeja ja muita merkityskomponentteja, jotka lähtötekstissä toimivat sidoskeinoina, eli kytkevät virkkeen sanoman aiemmin sanottuun. Toiset poisjätöt taas tekevät kyseisestä virkkeestä hieman epätarkan tai jossain mielessä turhan köyhän. Senkaltaisia poisjättöjä olisi ollut hyvä välttää, koska kyseisten merkityskomponenttien sisällyttäminen myös käännökseen olisi tehnyt tekstistä jossain määrin sujuvampaa, värikkäämpää tai tarkempaa. Monessa tapauksessa taas on jätetty pois myös muualla mainittu nimi, titteli tai ammatti. Nämä ja muut vastaavat pienet poisjätöt eivät yleensä vaikeuta tekstin ymmärtämistä eivätkä muutenkaan ole erityisen ongelmallisia. Yleisesti voidaan todeta, että tilan puute lienee usein johtanut tarpeeseen poistaa jonkin merkityskomponentin käännöksestä, jos kyseinen tekstiosio jo muutenkin vie enemmän tilaa kuin lähtötekstin vastaava osio. Kaikkia implisiittisiä poisjättöjä ei voida kuitenkaan pitää välttämättöminä.

4.3 Käännöksen vivahde-erot ja epätarkkuudet

Ingon (1990: 294–295) mukaan käännettäessä tapahtuu väistämättä aina tietynlaisia muutoksia semanttisissa suhteissa. Osa niistä johtaa sellaisiin vivahde-eroihin ja epätarkkuuksiin, jotka turhaan vääristävät tietoa, ovat harhaanjohtavia tai synnyttävät lukijoissa väärää assosiaatioita. Analysoidessani aineistoani olen odotetusti löytänyt runsaasti vivahde-eroja. Kuten totesin luvussa 1.3, olen suhtautunut melko sallivasti erilaisiin poikkeaviin ratkaisuihin aineistossani, koska tämänkaltaisessa teoksessa semanttisesti tarkin ilmaisu ei välttämättä aina ole paras ratkaisu esimerkiksi tyylin kannalta. Monet vivahde-eroista johtuvat taas suomen ja ruotsin kielten eri tavoista hahmottaa maailmaa, ja toisiin löytyy pragmaattisia perusteluja. Edellä mainittujen seikkojen johdosta syntyneet vivahde-erot olen pyrkinyt jättämään pois analyysistani. Olen poiminut aineistostani 36 vivahde-eroa ja epätarkkuutta, jotka tavalla tai toisella herättivät erityistä huomiota. Osa ilmaisuista eroaa semanttisesti paljonkin lähtötekstistä, vaikka ei olisi ollut tarpeellista. Osa niistä olisi muista syistä ollut syytä muotoilla eri tavalla. Olen myös ottanut vapauden sisällyttää joitakin sellaisia vivahde-eroja, jotka sellaisenaankin saattavat toimia jopa hyvin käännöksessä, joskin olisi myös ollut mahdollista siirtää kyseinen semanttinen tieto tarkemmin. Esittelen seuraavaksi 8 esimerkkiä vivahde-eroista ja epätarkkuuksista.

Esimerkin 35 kursivoituissa virkkeissä ei ole ollenkaan yhteisiä merkityskomponentteja.

- (35) Ja osasihän isäntä vetää puumerkkinsä, aina kun sitä tarvittiin. – Siinä lukee Melkki Aaprahaminpoika, Kämpälän isäntä. *Sillä on pärjätty.* (KSH s. 13)

Dessutom kunde han rita sitt bomärke om det behövdes. – Där står Melkki Aaprahaminpoika, husbonde på Kämpälä. *Klart som korvspad.* (HH s. 13)

Koiramäen lasten esi-isä Melkki kuuntelee epäilevästi, kun Mikael Agricola selittää aikovansa kirjoittaa suomenkielisen aapisen, jotta suomalaiset oppisivat lukemaan ja kirjoittamaan äidinkielellään. ”[M]itähän hyötyä lukemisesta voisi olla”, miettii Melkki (KSH s. 11). Kirjassa on kuva Melkistä, kun hän ylpeänä näyttää paperin, johon on vetänyt puumerkkinsä. Idiomien *klart som korvspad* suomenkielinen vastine olisi *selvä kuin pläkki* (MOT Pro Ruotsi 2019). Virke toimii oikein hyvin sellaisenaan, vaikka se ei se-

manttisesti vastaa lähtökielistä ilmaisua. Toki voidaan väittää, että olisi ollut syytä välittää lähtökielisen ilmaisun semanttinen sisältö tarkemminkin. *Sillä on pärjätty* viittaa nimittäin Melkin epäilevyyteen; hän ei ollenkaan näe tarvetta Agricolan aakkosille. Semanttisesti tarkempi käänös olisi esimerkiksi *det har jag klarat mig med*, mutta lähtötekstin ilmaisulle on toki vaikea löytää semanttisesti vastaavaa käänöstä, joka olisi lisäksi yhtä lyhyt ja ytimekäs. Tästä syystä en ole luokitellut käänösvirkettä virheelliseksi, vaikka se poikkeaa paljon lähtötekstistä. Ilmaisua on napakka ja myös humoristinen, sillä lukijalle ei suinkaan ole ”klart som korvspad”, että paperissa näkyvä puumerkki tarkoittaa ”Melkki Aaprahaminpoika, husbonde på Kåpälä” (HH s. 13).

Esimerkeissä 36 ja 37 kursivoidut käänöksen verbit eroavat semanttisesti lähtötekstin verbeistä, vaikka tarkempi käänös olisi tässä ollut mahdollinen ja lisäksi parempi.

(36) – Tilanhoitajan nappeja, *nauroi* nimismies. (KSH s. 51)

– De är förvaltarens, *konstaterade* länsmannen. (HH s. 51)

(37) – Minun nappejani? Mistä sen niin varmasti voi tietää? *ärisi* Aabraham. (KSH s. 51)

– Är det mina knappar? Hur kan du veta det? *undrade* Abraham. (HH s. 51)

Varakas kartanon tilanhoitaja Aabraham on ärtynyt, koska nimismies väittää, että tilan lehmien lantaläjistä löydetyt napit ovat peräisin Aabrahamin kadonneesta takista. Itsehän tilanhoitaja oli vakuuttunut siitä, että lehmien vatsakivut olivat alkaneet paikkakunnan parantajaeukon temppujen seurauksena. Lähtötekstin verbi *nauraa* on käännetty verbillä *konstatera*, eli ’todeta’, kun tarkka käänös olisi ollut *skratta*. Verbin *äristä* tarkka käänösvastine taas on *morra*, mikä olisi sopinut varsin hyvin tähän kontekstiin, kun pääroolissa on koiria. (MOT Pro Ruotsi 2019) Käänösvastineet toimivat toki sellaisenaan, mutta ovat turhan neutraaleja ja värittömiä verrattuna lähdetekstin verbeihin. Näitä olisi myös voitu pitää semanttisina virheinä.

Esimerkeissä 38 ja 39 kursivoidut käänösvastineet eivät semanttisesti eroa erityisen paljon lähtötekstin sanoista, mutta ne eivät välttämättä kuitenkaan ole tähän kontekstiin parhaiten sopivia.

- (38) [...] vieden mukanaan kaksitoista suurta *laivalastillista* isänsä sotarekillä ryöstämiä aarteita. (KSH s. 40)

Flyttlasset bestod av tolv stora *båtlaster* fulla med skatter som hennes pappa hade rövat på sina fälttåg. (HH s. 40)

- (39) [...] pian maailman *nykyaikaisin* armeija, karoliinit, marssi Euroopassa voitosta voittoon suuressa Pohjan sodassa. (KSH s. 52)

[...] snart marscherade världens *nymodigaste* armé, karolinerna, från seger till seger i det stora nordiska kriget. (HH s. 52)

Sana *laivalastillinen* voidaan kääntää ruotsiksi sanoilla *skeppslast* tai *båtlast*. Sanasta *båt*, eli 'vene', tulee kuitenkin ensisijaisesti mieleen melko pieni vesikulkuneuvo. MOT Kielitoimiston sanakirjassa (2019) todetaan myös lyhyesti, että vene on "pienehkö vesikulkuneuvo". Svensk ordbokin (2019) mukaan *båt* tarkoittaa "mindre farkost som drivs fram genom vatten bärande personer eller last". Laajemmassa merkityksessä sanalla voidaan toki viitata myös isompaan laivaan (MOT Norstedts Svensk ordbok 2019). Laivalastilliset vei mukanaan kuningatar Kristiina, kun hän luopui kruunusta vuonna 1654 ja muutti Roomaan. Voidaan olettaa, että hän matkusti melko isoilla purjelaivoilla, joten tarkempi käännösvastine esimerkissä 38 olisi *skeppslast*. Esimerkissä 39 puhutaan kuningas Kaarle XII:n armeijasta. Sana *nykyaikainen* voidaan kääntää vastineilla *modern*, *nutida* ja *nymodig* (MOT Pro Ruotsi 2019). Sana *nymodig* viittaa johonkin, joka (liian) suuressa määrin noudattaa nykyajan vaatimuksia (Svensk ordbok 2019), ja sillä on lievästi kielteinen ja halveksiva sävy. Sanalla *modern* on myönteisempi sävy, ja se sopisi parhaiten tähän kontekstiin.

Esimerkissä 40 lähtökielinen sana on monikossa, mutta käännösvastine on yksikössä.

- (40) Ennen pitkää huonot uutiset kantautuivat kotikylille. (KSH s. 27)

Snart nåddes *hembyn* av de dåliga nyheterna. (HH s. 27)

Huonot uutiset kertoivat siitä, että moni talonpoika oli jäänyt Nokian hangille nuijasodan taisteluissa. Kapinaa varten oli tullut koolle pohjanmaalaisia talonpoikia monelta eri paikakunnalta. Syy, miksi käännöksessä puhutaan vain yhdestä kylästä, lienee se, että siinä halutaan korostaa kuvassa näkyvän Kaisa-emännän näkökulmaa. Hän miettii huolestuneena, miten taisteluun lähtenyt isäntä Kuumalan Kalle mahtaa pärjätä.

Esimerkissä 41 oleva käännös herättää tässä kontekstissa huomiota.

- (41) – Ukko *polttaa päreensä* turhankin helposti. (KSH s. 24)
 – Han *bränner propparna* alldeles för lätt. (HH s. 24)

Päreensä polttava ukko on äsken mainittu Kuumalan Kalle, joka joutuu tappeluun jatkuvasti Kuumalan tilalla majoittuvien sotilaitten kanssa. Yllä oleva ilmaisu tulee Kaisamännän suusta, kun hän ryntää apuun. Koska tämä kertomus sijoittuu nuijasodan aikoihin 1500-luvulle, voitaisiin väittää, että ’sulaketta’ tarkoittava *propp*-sanon käyttö on turhan anakronistinen. Metaforisen ilmaisun *polttaa päreensä* käännösvastine *bränna propparna* on itse asiassa myös finlandismi, jota ruotsinruotsalaiset lukijat eivät välttämättä tunne. Sanakirjat ehdottavat käännösvastineeksi esimerkiksi *tappa besinningen* tai *gå i taket* (Kotus 2016; MOT Pro Ruotsi 2019). Toisaalta sanonta *bränna propparna* on arkinen ja humoristinen kuten lähtökielinen ilmaisu, ja molemmissa esiintyy verbi *polttaa*, joten siinä mielessä ratkaisu on tyyllillisesti hyvin sopiva. Tästä värikkästä ilmaisusta voisi varmasti olla iloa myös Ruotsin puolella.

Esimerkki 42 on pitkälti samantyyppinen kuin edellinen.

- (42) Semmoista *meteliä ja pauketta* ei tässä sodassa ollut vielä kuultu. (KSH s. 76)
 Ett sådant *krambamboli* hade ingen upplevt tidigare i detta krig. (HH s. 76)

Virke on otettu tarinasta sotamies Remuliinista, josta kerrottiin jo esimerkissä 25 (ks. luku 4.2.2). Remuliini saa hyökkäävät venäläisjoukot ryntäämään pakoon, kun hän löytää kolme sotilasrumpua ja saa niiden avulla aikaan valtavan metelin. Sanakirjan Svenska Akademin ordbok (2019) mukaan *krambambuli/krambamboli* on ’melua’, ’meteliä’ ja ’hälyä’ tarkoittava arkinen, suomenruotsalainen sana, jota esimerkiksi Topelius ilmeisesti on käyttänyt joissakin teoksissaan. Epäilen, ettei kovin moni ruotsinruotsalainen tunne tätä ilmaisua, kuten eivät myöskään kaikki suomenruotsalaiset, joten se herättää varmasti muidenkin lukijoiden huomion. On myös olemassa *krambambula*-niminen valkovenäläinen alkoholijuoma (tasteatlas 2019), jota jotkut aikuislukijat saattaisivat tulla ajatelleeksi. Käännösvastine on joka tapauksessa humoristinen sana, joka ainakin onomatopoeettisuutensa ansiosta sopii hyvin tähän kontekstiin.

Tähän kategoriaan sijoitetut esimerkit ovat sisällöltään hyvin heterogeenisiä, joten on vaikea osoittaa niille tyypillisiä piirteitä. Vivahde-eroja ja epätarkkuuksia on aineistossani kielen eri tasoilla – yksittäisistä morfeemeista pitempiinkin lauseisiin. Jotkin esimerkeistäni poikkeavat semanttisesti aika paljonkin lähtötekstistä. Kuten yllä olevasta esittelystä kävi ilmi, se ei kuitenkaan välttämättä ole haitaksi tekstille. Rajanveto virheen sekä vivahde-eron ja epätarkkuuden välillä ei myöskään aina ole ilmiselvää, joten jotkin tämän kategorian 36 esimerkistä olisi myös voitu sijoittaa virhekatgoriaan.

4.4 Käännöksen semanttiset virheet

Ingon (1990: 295) mukaan semanttisesta virheestä voidaan puhua silloin, kun lähtökielen ilmauksen ja käännösvastineen yhteisten merkityskomponenttien lukumäärä on pieni tai kun niitä ei ole ollenkaan. Tekstin laji, tarkoitus, lähettäjä ja kohdeyleisö ynnä muut vaikuttanevat ratkaisevasti siihen, miten paljon resursseja kääntämiseen varataan. Tämä taas yleensä näkyy valmiin käännöksen laadussa. Esimerkiksi käyttöohjeet ovat sellaisia, joiden käännöksistä maallikkokin usein löytää virheitä ja epäselvyyksiä. Högnabbakin (2017: 73) löysi 80 semanttista virhettä analysoimistaan käyttöohjeista. Hänen aineistossaan virheiden määrä oli selvästi isompi kuin semanttisten lisäysten ja poisjättöjen määrä.

Omassa aineistossani on runsaasti esimerkkejä siitä, kun käännösvastine eroaa melko paljonkin lähtötekstin ilmauksesta. Tämä ei tietenkään välttämättä tarkoita sitä, että ne olisivat virheellisiä, vaan konteksti ratkaisee aina. Olen löytänyt vain kolme tapausta, jotka mielestäni voidaan sijoittaa virhekatgoriaan, ja niistä viimeinen (esimerkki 45) on tosiaan kyseenalainen. Tämä on yksi myönteinen osoitus siitä, että kääntäjä on ollut hyvin huolellinen ja pätevä. Esittelen tässä kaikki virheiksi luokittelemani tapaukset.

Esimerkissä 43 esiintyvää ajan adverbialia ei ole käännetty sanatarkasti, vaikka se tässä tapauksessa olisi ollut suotavaa.

(43) Turun linna toimi *vähän aikaa* Eerikin vankilana. (KSH s. 14)

Först satt Erik inspärrad på Åbo slott. (HH s. 14)

Kappale, jota yllä oleva virke on osaa, käsiteltiin jo esimerkissä 4 (ks. luku 4.1.1). Kuten siellä mainitsin, Eerik XIV pidettiin ensin vankina Tukholman linnassa, ja vasta sen jälkeen hänet siirrettiin Turun linnaan (Andersson 2019). Lähtötekstin virke toimii siis sellaisenaan, mutta yllä mainitun perusteella ei voida hyväksyä käännöstä, jonka mukaan Eerik *ensin* istui vankina Turun linnassa. Tässä suora käännös, *en tid* tai *ett tag* (MOT Pro Ruotsi 2019), olisi ollut totuudenmukaisempi. Kuten mainitsin luvussa 4.1.1, kääntäjä on tehnyt semanttisia lisäyksiä Eerikin vankeutta käsittelevään kappaleeseen. Se osoittaa, että kääntäjä on itse perehtynyt aiheeseen ja etsinyt siitä tietoa. Sen perusteella voidaan väittää, että tämä semanttinen virhe olisi ollut vältettävissä.

Esimerkissä 44 lähtökielen substantiivilla ja sen käännösvastineella ei ole yhteisiä merkityskomponentteja ollenkaan.

- (44) Pojasta odotettiin säihkyvää neroa, mutta hän olikin vaatimaton ja kömpelö *tuppisuu*. (KSH s. 41)

Alla väntade sig att sonen skulle bli ett strålande geni, men han visade sig vara en ganska klumpig och anspråkslös *medelmätta*. (HH s. 41)

Sana *tuppisuu* tarkoittaa 'puhumaton' tai 'vaiti oleva' (MOT Kielitoimiston sanakirja 2019), kun taas *medelmätta* tarkoittaa 'keskivertoihminen' (MOT Pro Ruotsi 2019). Esimerkissä mainittu poika on Kaarle XI, josta tuli kuningas jo neljävuotiaana. Sinänsä käännösvastine on totuudenmukainen, koska Kaarle XI:n koulumenestys oli heikko. Tämä johtui ilmeisesti siitä, että hän kärsi dysleksiasta, joka 1600-luvulla käytännössä ymmärrettiin tyhmyytenä ja lahjattomuutena. Kaarlestä kerrotaan myös, että hän oli ujo, epävarma ja sisäänpäin kääntynyt, mikä vaikutti hänen tapansa johtaa maata. (Åberg 2019) Tähän viittaa myös lähtötekstin sana *tuppisuu*, mutta sen semanttista sisältöä ei ole siirretty käännökseen. Käännöksen lukija ei siis saa minkäänlaisia vihjeitä näistä ominaisuuksista, ja sen perusteella olen luokitellut yllä olevan esimerkin semanttiseksi virheeksi. On kuitenkin todennäköistä, että kääntäjä on tässä tietoisesti poikennut lähtötekstistä. Syy siihen voisi olla se, että ruotsin kielessä ei ole substantiivivia, joka suoraan vastaisi sanaa *tuppisuu*. Sanan semanttisen sisällön joutuisi siksi välittämään esimerkiksi vastaavan adjektiivin, kuten *tystlåten* tai *fåordig* eli 'tuppisuinen', avulla (MOT Pro Ruotsi 2019).

Esimerkki 45 on erikoinen siinä mielessä, että kääntäjä ei ole tässä tehnyt varsinaista käännösvirhettä, vaan käännöksessä on sama vuosiluku kuin lähtötekstissä. Päätin kuitenkin laskea mukaan tämänkin esimerkin sillä perusteella, että se herättää kiinnostavia kysymyksiä siitä, mitä kääntäjältä voidaan vaatia asiasisällön korrektiuden suhteen.

(45) Rakennustyöt aloitettiin Tukholman telakalla *vuonna 1621*. (KSH s. 31)

Arbetet satte igång på Stockholms skeppsvarv år 1621. (HH s. 31)

Tässä on kyseessä Vasa-laivan rakentaminen, joka Kunnaksen kirjan mukaan alkoi vuonna 1621. Tämä ei kuitenkaan ole mahdollista, koska laiva tilattiin ja sopimus laivanrakentajan kanssa allekirjoitettiin vasta vuonna 1625 (Vasamuseet 2018). On päivänselvää, ettei kääntäjällä ole mahdollisuutta perehtyä yhtä syvällisesti aiheeseen kuin lähde-
teoksen kirjoittajalla, koska aikataulu ei yleensä sitä salli. Tietyissä määrin kääntäjä joutuu aina luottamaan lähtötekstin sisällön korrektiuteen. Toisaalta kääntäjän pitää myös lukea rinnakkaistekstejä ja tutustua aiheeseen mahdollisimman hyvin. Siinä yhteydessä yksittäisiä vuosilukuja on yleensä helppo tarkistaa.

Todettakoon tässä, etten itsekään ole keskittynyt varsinaisesti asiasisällön tarkistamiseen, koska se ei ole tämän tutkielman tavoitteena. Esimerkin 45 virheen huomasinkin sattumalta, kun oman kiinnostukseni vuoksi selailin aiheesta kertovia artikkeleita, ja sama pätee myös edelliseen esimerkkiin (44). Yllä olevan asiavirheen siirto käännökseen olisi siis ollut vältettävissä, mutta ei tosiaan ole oikeudenmukaista syyttää kääntäjää liikaa, jos olenkaan, tästä. Vastuu lähtötekstissä esiintyvistä asiavirheistä on tietysti kirjailijalla. Kunnaksen kirjassa on valtava määrä asiatietoja, joiden etsiminen ja koostaminen on kestänyt monta vuotta (Virtanen 2017), joten yksittäisten lipsahdusten esiintyminen ei ole mitenkään yllättävää. Yllä mainittujen vuosilukujen välillä on lisäksi vain muutama vuosi. Historian ammattilainen saattaisi reagoida virheeseen, mutta tavallisen lukijan lukuelämykseen tämä yksityiskohta ei vaikuta.

Ingo (1990: 295–296) väittää, että suoranaisia virheitä esiintyy erilaisissa käännöksissä melko runsaastikin, mutta tämä ei siis päde minun aineistooni. Vaikka subjektiivinen tulkinta on tässä ratkaisevassa roolissa, uskallan väittää, ettei semanttisten virheiden määrä

olisi kenenkään muunkaan tekemän analyysin mukaan olennaisesti suurempi. Tämä on tietysti hyvin myönteinen asia ja yksi merkki käännöksen korkealaatuisuudesta.

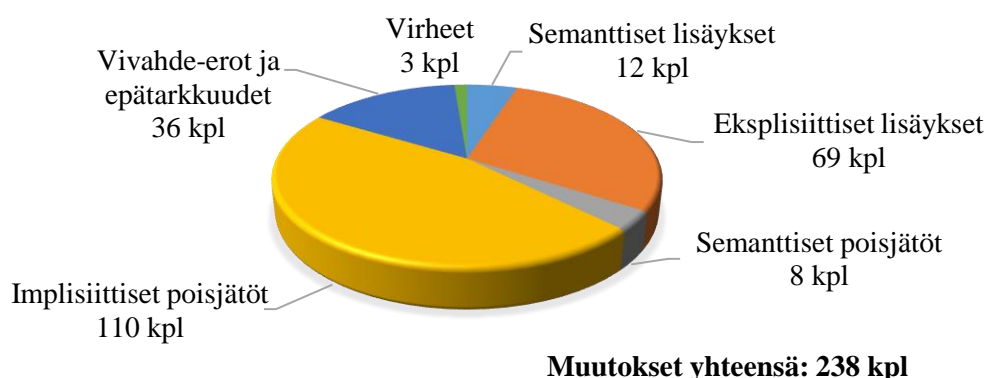
5 PÄÄTELMÄT

Tässä tutkimuksessa olen analysoinut semanttisten muutosten esiintyvyyttä Mauri Kunnaksen lastenkirjan *Koiramäen Suomen historia* ruotsinnoksessa *Hundarnas historiebok – Finland, en del av Sverige*. Käännös on Ulrika Enckellin tekemä. Tavoitteenani oli selvittää, minkälaisia semanttisia muutoksia käännöksestä löytyy ja millä tavalla nämä vaikuttavat käännökseen. Lisäksi olen pohtinut, mistä muutokset voivat johtua.

Analyysini perustui Ingon (1990: 293–296) kategorisointiin, jolloin olen luokitellut aineistosta löytämäni semanttiset muutokset lisäykseen, poisjättöihin, vivahde-eroihin ja epätarkkuuksiin sekä suoranaisiin virheisiin. Lisäykset ja poisjätöt olen lisäksi jakanut alakategorioihin sen perusteella, onko lisäys semanttinen vai eksplisiittinen ja onko poisjätto semanttinen vai implisiittinen. Eksplisiittiset lisäykset ja implisiittiset poisjätöt eivät sinänsä muuta tekstin merkitystä, mutta ne saattavat kuitenkin vaikuttaa tekstiin ja lukuelämykseen (Ingo 2007: 124). Ne voivat esimerkiksi joko helpottaa tai vaikeuttaa tekstin ymmärtämistä sekä vaikuttaa tekstin rytmiin, mikä on olennaista varsinkin lasten kuvakirjojen kohdalla.

Koska Mauri Kunnaksen kirjat yleensä ovat hyvin suosittuja, lähdin siitä oletuksesta, että analysoimani käännös olisi korkealaatuinen. Oletin siksi, että käännöksessä ei olisi paljon virheitä eikä semanttisia lisäyksiä tai poisjättöjä, jotka ratkaisevasti muuttaisivat tekstin merkitystä. Sen sijaan oletin, että löytäisin aineistostani melko paljon erityyppisiä vivahde-eroja sekä eksplisiittisiä lisäyksiä ja implisiittisiä poisjättöjä. Suomen ja ruotsin kielet poikkeavat nimittäin paljon toisistaan, ja kuvakirja on lisäksi sellainen genre, jossa semanttisesti tarkin käännösvastine ei välttämättä aina ole paras valinta.

Muutoksia analysoimassani käännöksessä on yhteensä 238. Tämä on ehkä enemmän kuin mitä olin odottanut, mutta toisaalta sivumäärä aineistossani on myös melko suuri. Sen lisäksi semanttisten lisäysten ja poisjättöjen sekä virheiden määrä on hyvin pieni, mikä siis vastaa odotuksiani. Kuviosta 5 voi nähdä kaikki aineistosta löytämäni muutokset.

Kuvio 5. Aineiston muutokset

Kuten kuvio 5 osoittaa, implisiittisten poisjättöjen määrä aineistossani on ehdottomasti suurin. Implisiittisiä ja semanttisia poisjättöjä on yhteensä 118, mikä tarkoittaa noin 50 %:a kaikista muutoksista. Lisäyksiä on yhteensä 81, mikä tarkoittaa noin 34 %:a kaikista muutoksista. Niistä 69 lisäystä eli 85 % on eksplisiittisiä. Käännöksessä on analyysini mukaan 36 vivahde-eroa tai epätarkkuutta, mikä on noin 15 % kaikista muutoksista. Virheiden määrä oli vain kolme, ja niistä yksi ei ollut edes varsinainen semanttinen virhe. Kyseessä oli asiavirhe, joka esiintyi myös lähtötekstissä.

Kuviossa 5 esitellyt tulokset osoittavat odotetusti, että käännöksen muutoksilla on hyvin pieni vaikutus tekstin semanttiseen sisältöön, mikä tietysti on myönteinen asia. Aineistostani poimitut muutokset koostuvat niin yksittäisistä morfeemeista kuin pitemmistä ilmaisuista ja kokonaisista virkkeistäkin. Muutokset ovat laadultaankin hyvin heterogeenisiä, mutta joitain yhtenäisiä piirteitä on kuitenkin useimmissa kategorioissa. Jotkin aineistoni semanttiset lisäykset parantavat tekstin informatiivisuutta ja sujuvuutta, kun taas toiset eivät vaikuta tekstiin lähes ollenkaan, jolloin niitä voidaan pitää turhina. Analysoimani eksplisiittisillä lisäyksillä on useimmissa tapauksissa myönteinen vaikutus tekstiin, koska ne helpottavat tekstin ymmärtämistä. Monet niistä toimivat myös sidoskeinoina, jotka parantavat tekstin sidoksisuutta ja johdonmukaisuutta. Kaikki eksplisiittiset lisäykset eivät

varsinaisesti kuitenkin tuo parannuksia tekstiin, enkä osannut päätellä, millä perusteella ne on tehty.

Semanttisten poisjättöjen määrä aineistossani on hyvin pieni, eikä niitä myöskään voi pitää erityisen kohtalokkaina tekstin ymmärrettävyyttä tai ylipäätään lukuelämystä ajatellen. Toki muutama niistä olisi ollut hyvä sisällyttää myös käännökseen. Käytännössä implisiittiset poisjätöt olivat tekstin kannalta tällä kertaa mielenkiintoisempia ja merkityksellisempiä kuin aineistoni semanttiset poisjätöt. Osa implisiittisistä poisjätöistä vaikuttaa jopa myönteisesti käännökseen, koska niiden ansiosta kääntäjä on välttänyt turhaa toistoa. Toisaalta käännöksestä on myös jätetty pois melko paljon merkityskomponentteja, jotka lähtötekstissä kytkevät virkkeen sanoman aiemmin sanottuun. Toiset implisiittiset poisjätöt taas tekevät kyseisestä virkkeestä hieman epätarkan tai turhan köyhän. Senkaltaiset poisjätöt eivät siis poista tekstistä olennaisia merkityskomponentteja, mutta ne vaikuttavat kuitenkin jossain määrin siihen, miten sujuva, värikäs tai tarkka käännös on. Monien implisiittisten poisjättöjen vaikutus käännökseen on myös lähes olematon. On selvää, että kääntäjä on myös joutunut ottamaan huomioon jokaisella sivulla tarjolla olevan tilan. Aineistossa näkyy selvästi, että monet käännösvirkkeet ovat pitempiä kuin lähtötekstin vastaavat virkkeet, mikä ilmeisesti usein on johtanut tarpeeseen poistaa merkitysaineksia jostakin toisesta käännöksen kohdasta.

Aineistossani on runsaasti vivahde-eroja, mutta olen suhtautunut niihin melko suvaitsevasti. Ingo (2007: 32) huomauttaa nimittäin, että semanttisesti tarkan ilmaisun käyttö saattaa joskus esimerkiksi johtaa kiinnostavien tyylipiirteiden menettämiseen – ja toisinpäin. Kääntämisen eri aspektit (ks. luku 2.1) vaikuttavat siis toisiinsa, ja tämä on olennainen huomio varsinkin tämänkaltaisen aineiston osalta. Analysoimalleni vivahde-eroille ja epätarkkuuksille on vaikea osoittaa tyypillisiä piirteitä. Osa niistä olisi ollut syytä muotoilla toisin, mutta olen analyysissäni nostanut esille myös esimerkkejä siitä, kun poikkeava ilmaisu toimii yhtä hyvin tai jopa paremmin kuin tarkempi käännös. Jotkin osoittamastani epätarkkuuksista saattavat tuntua oudoilta ruotsinruotsalaisessa kontekstissa. Osa analysoimistani vivahde-eroista ja epätarkkuuksista poikkeaa taas semanttisesti aika paljonkin lähtötekstistä, jolloin ne olisi myös voitu sijoittaa virhekategoriiaan.

Virheiden pieni määrä aineistossani on yksi merkki käännöksen laadusta. Kaunokirjalliset teokset luetaan yleensä ennen kaikkea huvin vuoksi, ja erityisesti siitä syystä niiden pitää olla kaikilta osin korkealaatuisia, jotta lukuelämys ei kärsi. *Koiramäen Suomen historia* on ainutlaatuinen kuvakirja, joka esittelee Suomen ja Ruotsin yhteistä historiaa tavalla, joka voi saavuttaa suuren yleisön ja miellyttää kaikenikäisiä lukijoita. Mauri Kunnaksen aikaisemmat kirjat ovat myös olleet hyvin suosittuja. Oletukseni oli siksi, että korkealaatuisen käännöksen aikaansaamiseksi on tässä tapauksessa panostettu vahvasti, ja kielentarkistus on mitä luultavimmin ollut hyvin perusteellinen. Ennen kaikkea huomaa, että kääntäjä on ollut hyvin pätevä. Aineistosta poimimani muutokset eivät ole ratkaisevasti vaikuttaneet käännöksen semanttiseen sisältöön. Hyvin usein niillä on ollut jopa myönteinen vaikutus tekstin ymmärrettävyyteen ja sujuvuuteen. Toki monta niistä olisi myös ollut syytä välttää.

Ainakin muutamassa lähtötekstin kohdassa esiintyy esimerkiksi kielellistä huumoria, jota ei ole voitu siirtää käännökseen. Toisaalta on esimerkkejä siitäkin, että käännöksen lukija saa tarkempaa tietoa jostain asiasta tai tapahtumasta tai että käännösvirke on humoristisempi kuin vastaava lähtötekstin ilmaisu. Täysin vastaavia lähtöteksti ja käännös eivät siis ole, mikä tosiaan myös lienee mahdoton tavoite, mutta niiden välinen suhde on mielestäni tasapainoinen. Väittäisin, että käännöksen lukijat kaikessa olennaisessa saavat samanveroisen lukuelämyksen kuin lähtötekstin lukijat. Tässä on syytä muistuttaa siitä, että niin sanottu tavallinen käännöksen lukija ei välttämättä edes tule ajatelleeksi, että hänen lukemansa kirja on käännetty suomen kielestä. Suurin osa analysoimistani muutoksista lienee myös sellaisia, joihin ei kiinnitä minkäänlaista huomiota, jollei vertaa käännöstä lähtötekstiin. Lukijan ikä, kielitaito ja esitiedot historiasta ynnä muusta ratkaissevat, mihin hän kiinnittää huomionsa lukiessaan kirjaa.

Analyysitulokset heijastavat pitkälti omia subjektiivisia tulkintojani, vaikkakin olen pyrkinyt perustelemaan valintojani mahdollisimman tarkasti Ingon (1990: 293–296) kategorisoinnin avulla. Rajanveto eri kategorioiden välillä oli usein vaikeaa, ja kaikkien muutosten ei voida aina sanoa kuuluvan yksiselitteisesti vain yhteen kategoriaan. Sen takia lienee selvää, että toinen tutkija olisi monessa tapauksessa tullut eri tulokseen muutosten

tulkinnassa. Lisäksi on muistettava, että erehdyksiä voi sattua ei vain kääntämisen yhteydessä, vaan myös käännöstä analysoidessa. En myöskään tunne kaikkia tekstilajiin liittyviä osittain ristiriitaisia vaatimuksia (Enckell 2019), jotka teoksen kääntäjän oli otettava huomioon. Tämä on myös vaikuttanut tekemiini johtopäätöksiin.

Havusela (2011) ja Pitkämäki (2006) ovat myös tutkineet semanttisia muutoksia Mauri Kunnaksen kuvakirjojen käännöksissä. Kuten mainitsin luvussa 4.1, meillä on kaikilla kuitenkin ollut hieman eri suhtautumistapa käännösten muutoksiin, niiden tulkintaan ja kategorisointiin, joten tuloksiamme ei välttämättä ole mielekäästä vertailla. Högnabba (2017) ja Sundelin (2018) ovat tutkineet erityyppisiä aineistoja kuin minä, mutta meidän tapamme tulkita ja luokitella löytöjämme muistuttavat kuitenkin enemmän toisiaan. Varsinkin Sundelinin (emt.) ja minun tuloksissani on yhtenäisiä piirteitä: Selvästi suurin ryhmä hänen analysoimassaan lastenraamatussa oli implisiittiset poisjätöt, toiseksi suurin oli eksplisiittiset lisäykset. Virheiden määrä oli yhtä pieni kuin minun analyysissani. Högnabba (2017) analysoi käyttöohjeiden käännöksiä, joista hän löysi huomattavasti enemmän semanttisia muutoksia kuin minä. Hänenkin aineistossaan eksplisiittiset lisäykset ja implisiittiset poisjätöt olivat joka tapauksessa enemmistönä.

Tutkimukseni antaa käsityksen siitä, minkälaisia semanttisia muutoksia käännettyssä lasten kuvakirjassa voi esiintyä ja millä tavalla ne voivat vaikuttaa käännökseen – myönteisellä tai kielteisellä tavalla. Tutkielmaani ja sen tuloksia voisivat hyödyntää lähinnä lasten kuvakirjojen kääntäjät sekä muut opiskelijat, jotka mahdollisesti haluavat tutkia semanttisia muutoksia. Tulokseni pätevät kuitenkin ensisijaisesti vain tämän tutkimuksen aineistoon, eli ne eivät ole suoraan yleistettävissä muihin kuvakirjojen käännöksiin.

Yksi heikkous tutkimuksessani lienee ainakin se, että olen keskittynyt pääasiallisesti vain käännöksen semanttiseen sisältöön. Kattavassa käännöksen laadun arvioinnissa olisi ainakin otettava tarkemmin huomioon muutkin Ingon (1990: 285) mainitsemat aspektit, eli kielioppi, kielen variaatio ja pragmatiikka. Kielen variaatio on tärkeässä asemassa tämänkaltaisessa teoksessa. Myös kääntäjä Enckell (2019) mainitsi, että historialliset yksityiskohdat oli käännettävä tarkasti, mutta samalla oli luotava kieli, joka sopii ääneen lukuun

kaikenikäisille lapsille. Pragmaattinen aspekti osaltaan on käännettäessä aina hyvin tärkeä. Huomasin käänöksessä melko paljonkin muutoksia, jotka tulkintani mukaan oli tehty pragmaattisista syistä.

Mahdollisessa jatkotutkimuksessa voisi tarkemmin analysoida käännökseen tehtyjä pragmaattisia muutoksia ja millä tavalla ne ottavat esimerkiksi ruotsinruotsalaiset lukijat huomioon. Lisäksi voisi tutkia eri lukijoiden mielipiteitä sekä kirjan sisällöstä että sen kielestä. Mauri Kunnaksen teosta voisi hyödyntää historian opetuksessa sekä Suomessa että Ruotsissa. Olisi kiinnostavaa tutkia, minkälaisia ajatuksia kirja herättää suomen- ja ruotsinruotsalaisissa lukijoissa verrattuna suomenkielisiin lukijoihin, esimerkiksi haastatteleamalla ylä- ja alakoulun opettajia ja oppilaita.

LÄHTEET

Aineisto

Kunnas, Mauri (2017a). *Koiramäen Suomen historia*. Helsinki: Otava.

Kunnas, Mauri (2017b). *Hundarnas historiebok – Finland, en del av Sverige*. (Koiramäen Suomen historia, käänntänyt Ulrika Enckell). Helsinki: Förlaget.

Kirjallisuus

Andersson, Ingvar (2019). Erik XIV. *Svenskt biografiskt lexikon* [online].URN-tunnus: urn:sbl:15412. [Lainattu 24.4.2019]. Saatavilla: <https://sok.riksarkivet.se/Sbl/Presentation.aspx?id=15412>

Catford, John Cunnison (1965). *A Linguistic Theory of Translation*. London: Oxford University Press.

Davies, Eirlys E. (2007). Leaving it out: On some justifications for the use of omission in translation. *Babel* 53: 1, 56–77.

Enckell, Ulrika (2019). Frågor om översättning och Hundarnas historiebok. Sähköposti-
viesti Heidi Asplundille 27.4.2019.

Hankanen, Heini (2018). *Motsvarigheterna till modala uttryck i Koirien Kalevala och Seitsemän koiraveljestä i de svenska översättningarna*. Julkaisematon ruotsin kielen pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopisto.

Harrison, Dick (2010). Erik XIV – bildad och grym. *Populär Historia* [online]. [Lainattu 24.4.2019]. Saatavilla: <https://populärhistoria.se/sveriges-historia/kungar-drottningar/erik-xiv-bildad-och-grym>

Harrison, Dick (2018). Karl IX – en hänsynslös härskare. *Populär Historia* [online]. [Lainattu 28.4.2019]. Saatavilla: <https://populärhistoria.se/sveriges-historia/kungar-drottningar/karl-ix-en-hansynslos-harskare>

Havusela, Anna-Riikka (2011). *Analys av semantiska och pragmatiska förändringar i översättningar till svenska av sagor av Mauri Kunnas*. Julkaisematon ruotsin kielen pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopisto.

Hirsjärvi, Sirkka, Pirkko Remes & Paula Sajavaara (2007). Tutki ja kirjoita. 13., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Holme, Idar Magne & Bernt Krohn Solvang (1997). *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.

- Häkkinen, Kaisa (1994). *Kielitieteen perusteet*. Tietolipas 133. 7. painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Högnabba, Cecilia (2017). *Semantiska förändringar i svenska översättningar av Narvi bastuugnars finska bruksanvisningar*. Julkaisematon ruotsin kielen pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopisto.
- Ingo, Rune (1990). *Lähtökielestä kohdekieleen. Johdatusta käänntieteeseen*. Porvoo - Helsinki - Juva: WSOY.
- Ingo, Rune (2007). *Konsten att översätta. Översättandets praktik och didaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Jyväskylän yliopisto (2015a). Laadullinen analyysi. Koppa-verkkosivusto. [Lainattu 13.3.2019]. Saatavilla: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/laadullinen-analyysi>
- Jyväskylän yliopisto (2015b). Määrällinen analyysi. Koppa-verkkosivusto. [Lainattu 13.3.2019]. Saatavilla: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/maarallinen-analyysi>
- Kamk (2019) = Kajaanin ammattikorkeakoulu. Kuvaileva tutkimus. [Lainattu 13.3.2019]. Saatavilla: <https://www.kamk.fi/fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreet-tinen-materiaali/Tukimateriaali/Tutkimustyyppit/Kuvaileva#>
- Kirjasampo (2019). Enckell, Ulrika [online]. [Lainattu 16.5.2019]. Saatavilla: https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/kauno%253Aperson_123175986465580
- Koskinen, Kaisa (2007). Kääntäjän kaksoisiteet – kirjallisuuden kääntäjän rooli ja asema 2000-luvulla. Teoksessa: Riikonen, H.K., Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1112. Helsinki. 330–337.
- Kotus = Kotimaisten kielten keskus (2016). bränna propparna. *Finlandssvensk ordbok på nätet* [online]. [Lainattu 26.4.2019]. Saatavilla: http://kaino.kotus.fi/fsob/?-p=article&word=br%C3%A4nna%20propparna&fsob_id=FSOB_3bc270eb8b2466f54159a5aa60ab7024
- Kunnas, Mauri (2013). *Mauri Kunnaksen Koiramäki*. 21. painos. Helsinki: Otava.
- Lastenkirjainstituutti (2018). Kirjakori 2017 -katsaus [online]. [Lainattu 9.3.2019]. Saatavilla: <http://lastenkirjainstituutti.fi/muut-palvelut/tietoa-ja-tilastoja/lastenkirja-tilastot/kirjakori-2017>
- Leppihalme, Ritva (2007). Kääntäjän strategiat. Teoksessa: Riikonen, H.K., Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1112. Helsinki. 365–373.

- Lexitec (2012). Suomalaiset kääntäjät – Finska translatorer. Ulrika Enckell [online]. [Lainattu 16.5.2019]. Saatavilla: <http://www.lexitec.fi/translators.html>
- maurikunnas.net (2018). Tietoa Maurista [online]. [Lainattu 4.12.2018]. Saatavilla: <http://maurikunnas.net/tietoa-maurista/>
- MOT Kielitoimiston sanakirja* (2019). Kielikone Oy [online]. [Lainattu 25.4.2019]. Saatavilla rajoitetusti: <https://mot-kielikone-fi.proxy.uwasa.fi/mot/vaasayo/netmot.exe/>
- MOT Norstedts Svensk ordbok* (2019). Kielikone Oy [online]. [Lainattu 26.4.2019]. Saatavilla rajoitetusti: <https://mot-kielikone-fi.proxy.uwasa.fi/mot/vaasayo/netmot.exe/>
- MOT Pro Ruotsi* (2019). Kielikone Oy [online]. [Lainattu 25.4.2019]. Saatavilla rajoitetusti: <https://mot-kielikone-fi.proxy.uwasa.fi/mot/vaasayo/netmot.exe/>
- Murray, Malcolm (2019). Gustav Adolf. *Svenskt biografiskt lexikon* [online]. URN-tunnus: urn:sbl:13323. [Lainattu 2.5.2019]. Saatavilla: <https://sok.riksarkivet.se/Sbl/Mobil/Artikel/13323>
- Nida, Eugene A. & Charles R. Taber (1969). *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: Brill.
- Nikolajeva, Maria (2000). *Bilderbokens pusselbitar*. Lund: Studentlitteratur.
- Nikolajeva, Maria (2004). *Barnbokens byggklossar*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Oittinen, Riitta (2004). *Kuvakirja kääntäjän kädessä*. Helsinki: Lasten keskus.
- Ojutkangas, Krista, Meri Larjavaara, Matti Miestamo & Jussi Ylikoski (2014). *Johdatus kielitieteeseen*. 1.–3. painos. Helsinki: Sanoma Pro.
- Otava (2018). Mauri Kunnas [online]. [Lainattu 4.12.2018]. Saatavilla: <https://otava.fi/kirjailijat/mauri-kunnas/>
- Paloposki, Outi (2007). Kääntäminen historiassa. Teoksessa: Oittinen, Riitta & Pirjo Mäkinen (toim.). *Alussa oli käänös*. 5. painos. Tampere: Tampere University Press. 349–373.
- Pitkäniemi, Aino (2006). *Från Koiramäki till Jyckeberga med hjälp av tre olika översättare*. Julkaisematon pohjoismaisten kielten pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

- Puurtinen, Tiina (2000). Lastenkirjallisuuden kääntäminen: normit, luettavuus ja ideologia. Teoksessa: Paloposki, Outi & Henna Makkonen-Craig (toim.). *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. Helsingin yliopiston käännöstieteellisiä julkaisuja 1. Helsinki: Ammattikielten ja kääntämisen opintokokonaisuus. 106–131.
- Saarinen, Jussi (2018). Lastenkirja on vuoden ylivoimaisesti myydyin: rikkoi ennätyksiä ja päihitti Finlandia-voittajan miltei 100 000 kappaleella. Aamulehti 18.1.2018 [online]. [Lainattu 30.11.2018]. Saatavilla: <https://www.aamulehti.fi/a/200677593>
- Sonck, Fredrik (2018). Roligt och ärligt om Finlands många kungar. Hufvudstadsbladet 6.4.2018 [online]. [Lainattu 14.3.2019]. Saatavilla: <https://www.hbl.fi/artikel/roligt-och-arligt-om-finlands-manga-kungar/>
- Stöckell, Päivi (2007). Käännöskritiikki tänään. Teoksessa: Riikonen, H.K., Urpo Kovalala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia* 2. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1112. Helsinki. 452–458.
- Sundelin, Julia (2018). *Semanttiset muutokset BIBEL för barn -kirjan suomennoksessa Lapsen Raamattu*. Julkaisematon suomen kielen pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopisto.
- Suomen kustannusyhdistys (2018a). Bestsellerit 2017 [online]. [Lainattu 30.11.2018]. Saatavilla: <https://kustantajat.fi/bestsellerit>
- Suomen kustannusyhdistys (2018b). Kirjojen tuotanto- ja myyntitilastot [online]. [Lainattu 30.11.2018]. Saatavilla: <https://kustantajat.fi/tilastot>
- Svenska Akademiens ordbok (2019). Svenska Akademiens ordböcker [online]. [Lainattu 26.4.2019]. Saatavilla: <https://svenska.se/>
- Svensk ordbok (2019). Svenska Akademiens ordböcker [online]. [Lainattu 26.4.2019]. Saatavilla: <https://svenska.se/>
- Södergård, Margareta (2001). Från Koiramäki till Jyckeberga – Mauri Kunnas i svensk översättning. Teoksessa: Nordman, Marianne, Christer Laurén, Siv Björklund & Merja Koskela (toim.) *Svenskan i Finland 6, Föredrag vid sjätte sammankomsten för beskrivningen av svenskan i Finland. Vasa 22–23.9.2000*. Vaasan yliopiston julkaisuja. Selvityksiä ja raportteja 75. Vaasa. 187–198.
- tasteatlas (2019). Krambambula. World Food Atlas [online]. [Lainattu 26.4.2019]. Saatavilla: <https://www.tasteatlas.com/krambambula>
- Tieteen termipankki (2019). Kirjallisuudentutkimus: metonymia [online]. [Lainattu 27.4.2019]. Saatavilla: <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:-metonymia>

Vasamuseet (2018). Vasa genom åren [online]. [Lainattu 27.4.2019]. Saatavilla: <https://www.vasamuseet.se/vasas-historia/tidslinje>

Vehmas-Lehto, Inkeri (1999). *Kopiointia vai kommunikointia? Johdatus käännteoriaan*. 2., korjattu painos. Helsinki: Finn Lectura.

Virtanen, Heli (2017). Mauri Kunnas poimi kiinnostavat tapahtumat Ruotsin vallan ajalta uuteen Koiramäki-kirjaansa. Maaseudun Tulevaisuus 11.11.2017 [online]. [Lainattu 4.12.2018]. Saatavilla: <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/ihmiset-kulttuuri/artikkeli-1.213056>

Åberg, Alf (2019). Karl XI. *Svenskt biografiskt lexikon* [online]. URN-tunnus: urn:sbl:12356. [Lainattu 25.4.2019]. Saatavilla: <https://sok.riksarkivet.se/Sbl/-Mobil/Artikel/12356>